

"apácás ének"

Szüzanyám a tied akarok lenni,
Segíts meg, hogy a tied legyek,
Jaj, de lelkem nem tud felrepülni,
Bűnök suja földhöz szegezett.
Jó anyácskám, nyerj nekem kegyet,
Hogy sirassam minden bűnömet,
Szüzanyám, tied akarok lenni,
Segíts meg, hogy a tied legyek.://
Szüzanyám tied akarok lenni, ~~h~~
Hogy az égben ott legyek veled.
Jól tudok, hogy od bár kerülni
Szenvedések nélkül nem lehet.
Jó anyácskám, nyerj nekem kegyet,
Hogy sirassam minden bűnömet,
Szüzanyám.... stb. -Torvaj, Kerkkes Józsefné, 1922.

Apácaiskolás betlehemezés

Ⓞ
Bár sok időt számláltam,
Magam sem vagyok ~~gyere~~gyerek,
Még nem láttam ilyenet,
Tündöklő szép csillagot,
Mejőöttünk ragyogott.
De im itt jó valaki,
"ajd meg fogjuk kérdezni.
" Angyal vagyok pásztorok,
Ne féjete!

Pásztortárim, mit jelent
Az fényes csillag fent?
Én még ojan nem láttam,

-Glória! In exelcisz ^oDeo!
Ki vagy?
Glória!

Betlehembe énvelem

Mjöhettek!

Ozz született Isten fija,
Ott fekszik a jászójba, *Világ megváltója*
Szénán, szalmán rongy pójába,
Világ "egváltója.

Pásztor-barát így hát menjünk,
Ajándékot is ma vigyünk,
Mindenkitől, mi telhet,
Tetszése szerint vihet.

ÉN viszeg egy báránkát,
+ ejet, turót, vajacskát,
+ Aranyar nem adhatok, :/
Mert szegény pásztor vagyok :/
Menjünk el hát mindnyájan
A fényes csillag után,
Köszöntsük a kisdedet,
Ki üdvünkre születet.
Üdvözlégy, áldott légy
Született kisded,
Mi, köszöntésünket
Mos szivessen vedd.

Szenyér, Németh ^{Frischke} Istvánné, 1916. (Várhelyi Nándor Kántor írta)
és Scheffler Fánosné, 1927.

Marácson éjére.

Jámbor lelkü pásztorok

Betlehembe jőjjetek,

Hol megváltó Jézustok

Megszületett ma nektek.

Istenségét imádni,

Kegyességét hálálni

Jőjjetek, jőjjetek.

Dicsőség az Istennek,

A fenséges mennyekben.../a többi strófa hiányzik/

Karácsonkor meg járnak bölesöcskézni:

Betlehem kis faluskába,

Karácsonkor éjféltájba,

Fü-Isten ember lett,

Mégis gyermek született.

Őt nevezték Jézusának,

Édesanyját Máriának,

Ki pólyába takarta,
befektette jászójba.
Az angyalok fõnn az égen,
Mennyei nagy fényességben,
Zengetik az éneket,
Dicsõsség az Istennek!
Pásztorok a falu mellett,
Báránycákat legeltettek,
Halloták az éneket,
Kis Jézushoz siettek.
Ájtatossan letérdeltek,
Kis Jézus jászója mellett,
Hogy õt szépen imádták,
Égnek, földnek kiráját.
Azután meg napkeletrõl
Ragyogó szép csillag kelt föl,
És elindult nyugatra,
Három kiráj utána.
Imádták a kis Jézuskát,
Köszöntötték szûz Máriát,
Ajándékot adtak át,
Aranyat, tömjént s mirhát.
Betlehem városba,
Rongyos istállóba,
Megszületett,
Egy szûznek méhébõl,
Drága szent vérébõl,
Meváltónk lett.
Kit angyal hirdetett,
Pásztornak jelentett,
Õtet hirdetni
És dicsõíteni,

Méltóváltott.

Õreg bojtár mondja,
Hogy bárány és durnya
Készen légyen.
Õ harmad magával,
Sipos és dudással
Õ elmegyén.
Mindenekre készen,
Ajándéka készen
Mind kisdédet,

Ménjünk mi is Betlehembe
Részt venni a nagyörömbe,
Mejjet mennyei atyánk
Árasztott az éjjel ránk.

A pásztorok ism ott vannak,
Térdre hullva imádkoznak,
Ma született kisdédnek
Ajándékokat visznek .
Egyik tejet, másik sajtot,
A harmadik vaját hozott,
Emez egy kosár almát,
Az koszorus báránykát.

Azért mi is hálát adva
Imádkozzunk térdrehullva,
Örvendezzünk vig szivve / zengedezünk /
Az égi seregekkel.

Amikor az angyalok felállnak, körül kerülnek meg
a bölcsõt, mer letérdelnek mindig.. Régen volt
betlehem is, de már nem lehet összeszenni õket.
Bunda, meg kucsma volt a fejükbe, meg bot..

Vitnyéd ?

1912

Karácsonyi új énekek.

I.

Oh boldog Betlehem áldások városa,
 Ott sir a védtelen, bus árvák támasza,
 Földiek öröme, égiek szent gyönyöre,
 Ne sirj kis Jézuskám.

Még a vészfergeteg nem zúg fejed felett,
 Ölelő szeretet dajkál, egyelg veled,
 Védnek az angyalok, őrt állnak a pásztorok,
 Ne sirj kis Jézuskám.

Nem Judás az, ki most csókokkal elborít,
 Szűz anyád az, ki most hő keblére szorit,
 Ringatnak karjai, befödöznek szárnyai... stb.

Mért zokogsz oly nagyon? messze van még a nap,
 Midőn gyászszorsodon vérbe borul a nap,
 Nincs kereszt válladon, melyre bününk karja von... stb.

Még gyilkos vérbakók nem tudnak felőled,
 Most szelid állatok állnak körüléd,
 Még hűtlen nemzeted kinfára nem fesseget... stb.

Szent József megveti szalmából ágyadat,
 Palástját rád fődí, szeméből könny fakad,
 Előtte d meghajol, Máriával udvarol... stb.

Én is leroskadok, jászolytrónod előtt,
 Szánd meg a bánkódót, kérlek ne üzd el őt,
 Büneim bár nagyok, de irgalmad még nagyobb
 Ne sirj kis Jézuskám.

II.

Kedves álmot hogy szerezne szülöttjének,
 Így énekel a szűz Anya kisedének,
 Szálljon reád édes álom, gyöngyvirágom,
 Aludjál el szép bárányom, aranyágom.

Oh fagyos tél szép virága, kis Jézuskám,
 Te vagy lelke boldogsága itt a pusztán,
 Aludjál... stb.

Magas mennyből szállt napfényem, aranyágom.

A pásztorok üdvözölnek térdre esve,
 Az angyalok énekelnek örvendezve,
 Én is szép dalt tengek neked gyöngyvirágom,
 Hunyd be fényes szemecskédet aranyágom.

Köszöntlek a pásztorokkal
 Imádlak az angyalokkal szép
 Jézuskám,
 Oh aludjál édes szépem,
 gyöngyvirágom
 kedves anyád szűz ölében a-
 ranyágom.

Ha lehetne a lelkembe foglalnálak,
 Szerellemmel a szívembe bezárnálak,
 "Ebelembe vetnék ágyat gyöngyvirágom
 Lalkem lenne lakóházad aranyágom.

" Apácáktól tanultuk mi ezt"

A sírkertekben Hitfákjék lobognak,
Szíveink fojvást Csak azért dobognak,
Hogy a végszóra Maj ha por lesz testünk,
Mennybe vitessünk.

Somogyvár/Kupavár/mellett dolgozó asszonyok

Méjséges erdők sűrűjének magányos ut vezet,
Az uton egy szegény erőtlen asszony lépeget,
Gonosz hej, rabló nép tanyája, az est éjre vált,
Megállj hangzik a sűrűségből, a sápadt nő megáll.
Kibuknak nyolcan és előlép a rablónép ura,
Hova ballagsz te sápadt asszony? Megyek a celli bucsura!
M₁d viszel a celli Máriának, mutasd a kincseket?
Nem viszek, ó, semmit néki, csak tiszta szívemet!
Melléből éles gyilkos késsel kitépik a szívét,
Azután kötényébe dobják, és induj és vigyed!
Arcán voltak sárgaságok, ruhája tiszta vér,
Az égen hajnal pirja reszket, mikor felhőt ér.
De hallaj mi ling-bong a légbe, hang, millomnyi hang,
Cellben magától megszóllamlík, zeng-bong ~~is~~ sok harang.
A pap miséjét abbahagyja, fölkelnek a hivek,
Mindenkit egy érzés ragad, mindenki megy, siet.
Égő gyertyával, szent zászlóval, tódulnak kifelé,
Ki szívét hozza Máriának, a véres, mielőbb.
A Szüzanyánk márványszobra az oltárról lelép,
Kezébe veszi 'jajfohász közt a jó asszony szívét.
Az ámulattól, csodától meghatva áll a nép,
Ragyogó díszbe öltözve új pap mond új misét.
Szinte fel az égig harsog a hálaadó ima,
Hozsanna néked Isten anyja, Áldott szüz Mária!

—Az adatközlő szerint iskolai könyvekből tanulta ezt a szöveget, amit versként mondott el. Nem nehéz ráismerni a már közölt "szívétől megfosztott leány" népszerű, múlt századi ponyván is megjelent istóriás-szerzemény szövegére.

Somogyváron mondotta a Kupavár-i ásatások közben: Nagyné

Apácák tanították nekünk:

Három fehér szöllő,
Három fekete,
Dicsértessék az Ur Jézus
Drága szent neve.
Boldogságos Szüzanya
Legyen a mi pártfogóbk,
Uram Jézus segíts meg,
Az ovodát kezdjük meg.

Az én szíven bágyadt,
Remény-orgonánk,
Egek királmája,
Föl Nagyasszonya!

Ahol járpk, ahol kelek,
Téged köszöntlek,
Boldogságos szüz Mária,
Jaj, de szeretlek.

"A kedveshővér kísérte a ritmust ,mi meg montuk vele"

Kismadár zeng a bokorba,
Dallában ojj örömöm van,
Hogyha busulok,
Csa rá hallgatok,
Elfelejttem minden,
Minden búmat,

Fecskével van a kis családja,
Oll nagy gondot visál rája,
Ha sir, kesregeg,
A picci sereg,
Szép dallával őket elaltatja.

Egy szege, két szege,
Három szelemanje,
Hat pár dinnye,
Negyven szege,
Csirpáj feneke,
Forr a tyuknak a feje,
Csér ide, csér oda,
Szép asszonnak szöllejébe,
Szöllejébe, szöllő, ripityóka,

"körbe mentünk vele...!...."

Szolnoki,

Fülöpné, Németh Juliánna, 1904.

Az 1938-39-es években Várheli kántor szerezte eztet a zénekeket-
mikor a Hangya Szövetkezet alakult":

.....
Mennyi vihar tépi, mennyi átok száll rá,
Mintha az ényészet sötét öle várna,
Elhagyta Krisztusát, drága olvasódat,
Illen népet azért szerte-széjjel szórhat,
De már könny szemébe, könnyörüjj e népen,
Kivüled oltalom nincs földön sem égen.
Mekkonduja herang, kis templomainkban,
Ugy zokog szemünkben, bánat könnye csillan,
de már könny szemében, könnyörüjj e népen,
Kivüled oltalom nincs földön, sem égen.

- -

Aki ott ülsz fenn a csillagok felett,
Én Istenem, hallgass meg engemet,
Hozzád száll szavam és szívem dobog,
Hazámért reszket, magyart vagyok,
Ha a népekért haragod vagyon,
A magyarra ne haragudj nagyon,
Na haragudj rá, vétkét ne keresd,
Ne haragudj rá, óvjad és szeresd.

/kántori énekszerzemények/

Merztyó - -

A (böhönyi) asszonytársaságban szóba került több szakrális szokás,
énekhagyomány, újabb szerzemények, régebbi történetek, s legendás
események stb. - Így került sor a győri "könyvező Szüzanyára" is.
Ennek elbeszélését máshol már érintettük, most énekét közöljük,
melynek több változata van némi eltéréssel. Somogyban az alábbi
dallal és szöveggel gyűjthető:

Hozzád menekszünk édes jó anyám,
Könyvező szüz Mária,
Ugy fáj a lelkünk, zokog hő imánk,
Nehéz békét várnia.
Fájja szívünk, s könnyes a szemünk,
Bánatos kedvvel id vezekelünk.
Ó, kérjed értünk, tán lenéz reánk,
Az Istennek szent fia.
Hullott a könnyed a kereszt alatt,
Mig ott álltál méj gyászba.
Hányszor kinozzák újra fiadat,
Ő szenved az egyházban.
Részvédre gyúl most is a szívem,
Am, de az égben sírni nem lehet,

Képeden egykor véres könny fakadt,
Most kegyelem-forrázs van,
Mennyi a kőnk, ki mérheti meg,
Emberi sorsa, jaj, de nehéz,
Szűz öledtől gyulva égnek a szívek,
A szeretet ojj kevés.
Szomjas a szív, részvéd köll neki,
Emberi szívben meg nem lelheti,
Isteni jószág küldi könnydet,
Tőle a bűn elenyész.
Bizva menekszünk hozzád jó anyánk,
Mert a bűnünk ver, büntet.
Bánatos könnyünk mossa meg ruhád,
És bűnfotunkat eltüntet,
Légy mivelünk, hogyha száll az éj,
Életünk estén, szívünk halni fél,
Könnyeid gyöngye koszorunk gyanánt
Váltsa égbe lelkünket.
Könnyes a két szemed ó, szüzanyám,
Véressen csordul a könnye reán,
Jaj, mijjen bánat gyötri szivedet,
Sajtolja ki könnyeidet.
Fudva fut idhoni, püspök/ide,
Bűne csak krisztusi drága hite,
Képedet hozza édes vigaszul,
Igy tett csodát véle az Ur.
Két kicsi nép ir, magyar, Ur a tied,
Könnyük is vérük is vérzi szived,
Ajkaadat értünk imára nyitod,
Ezt súgja a drága titok.
Könnyedet Jézusunk küldi nekünk,
Sirjon a vétkeink bús nemzetünk,
Szent szived rajtunk megint könyörül,
Siró néped újra örül,
Vérköny a képeden ó, szüzanyám,
Fölszedem hü szived kincse gyanánt,
Bűnömöt én is könnyel siratom, :/:
Lábad elé mind lerakom.

/Böhönye/ Mentegye?!

(Közölte a szerzővel)

pap

Teller Vince tanító írta ezt a korabéli sláger dallamára:

Ha március van, legyen meleg,
Kismadát az ágon didereg,
Vékony ruhában megdermedek,
Azért csak énekelek.

..

....

Dalolj madárka, dalolj velem,
Éljen a honszerelem!

Nagyon hideg van, a bú se bú,
Ha bércekről sok csillaga gyúl,
Mind ojjan fényes, ünnepéjes,
El..... sóttalanul.

Azt ragyogják fönn a csillagok,
Lesz még ünnep egyszer, magyarok,
Jövend az óra, nen messze már,
Vig daltól lesz hangos a határ.

Halljátok az erdő fájó zokogását,
Sárguló levelek csendes lehullását,
Vihar dul az erdőn, holló száll a fákon,
Kár-kár-kár-kár-kár! a magyar nemzet
gyászos pusztulása.

Halljátok erőssek, halljátok ti bátrak,
Mondjátok el késő, kisdéd unokáknak,
Korhadó fejféknak kinn a temetőbe,
Vár-vár-vár-vár vár a magyar nemzet
egy szebb jövőre.

D=?

Apáca ir.

Apácaszerzemény ének/Egerben tanulta és hozta magával Kerekesné/

Szüzanyám tied akarok lenni,
Segítsd meg, hogy a tied legyek,
Jaj, de lelkem nem tud fölrepülni,
Bűnök súja földhöz szegezett.
Jó anyácskám, nyerj nekem kegyet,
Hogy sirassam minden bűnömet,
Szüzanyám tied akarok lenni,
Segíts meg, hogy a tied legyek.
Szüzanyám, tied akarok lenni,
Hogy az égben ott legyek, veled,
Jól tudom, hogy bár, odakerülni
Szenvedések nélkül nem lehet,
Jó anyácskám.... stb.

Adatközlőnk, mint konyháslány, apácaiskolában dolgozott, és ott akkor tanították meg nekik, amikor az egyik apácának születés- vagy névnapja volt, hogy ezt énekeljék el az illető számára.
- Torvaj, Kerekes Józsefné, 1922/Tiszacsege/.

Hatvahárom éves volt a szüz Mária,
Mikor elérkezett élte végórája,
Aranyfelhő, rózsaillat,
Mennyből hullott gyémántharmat,
A szép szüz Mária aranyuton hallad.

Történt egykor, hogy Szent Ferenc zárkájában,
Elmélkeve volt egész nap szent imában,
És megeredt két szemének csatornája,
Bűnösökért omlott homlok-könnye rája.

Majd elolvadt lelke a nagy szeretettől,
Merjedezett szive a nagy örömöktől,
Szózatot hall, mej intette őt, hogy nyomban,
Siessen a porcinukula kis templomba.

Ott látott ott, mit nem látott még halandó,
Mintha nyidva állt volna az égi ajtó,
Fényözönve od volt Jézus édesanyja,
Csodálkozott, ismét titkos szókat halla.

Ferenc, szegény, bűnösöknek pártfogója,
Édes Jézus szeretettel ekképp szólla,
Mit adjak a bűnösöknek, ime válaszá
Szentünk ajkán ekképp hangzott a szép válasz:

Azt kérem, hogy kik e hejet látogatják,
Elnyerhessék büneiknek bocsánatját,
Szüzanyám nem kérek szintén mást se tőled,
Szent fiadnál nékem azt kieszközljed.

-egy öreg embertől, ill. a már nem élő kányai kántortól hallották
az andocsi búcsún az asszonyok-

- Andocs, Asszonytársaságban

Németh Lajos közkedvelt szerzeményeiből az alábbi énekelték:

Megnyilt a mennynek ajtaja,
Leszáll hozzánk szüz Mária,
Üdvözlégy szép szüz Mária,
Mennyországnak liloma.

A lurdesi szép barlangba,
Leszállt mennyből szüz Mária,
Ó, te égi fogantatás,
Magasztaljon egész világ.

Mondja a Szüz Bernadettnek,
Lépjél most hozzám közelebb,
Én vagyok az égi anyád,
A mennyből jöttem le hozzád.... stb.

- Andocs, Asszonytársaságban.

Szálláskeresés
/Mária-siralom/

Egek kirájnéja, Mennyország csillaga,
Ó a fényes csillag, A szép szüz Mária,
Bujdosik Mária gürü siralmába,
Keresi nyughejét, sehol sem találja.

Szent József, Mária Nagy utra indultak,
Betlehem városba Szállást nem találtak,
Látják szüz Máriát, Szülő állapotát,
Menej el szüz Mária, Nem adhatunk szállást.

Sirt a szüz Mária
Szive fájdalmába,
Hogy hol lesz szállása
Azon éjszakába,
Közel volt az idő,
A szülés órája,
Hol fog megszületni
v világ megváltója? .. ?

A már többször említett legújabbkori "Iskoladramák"/pásztorjátékok fejújítása mindinkább elterjedt megyénk területén. A falú isfűségének-s egyben a falujözösség szempontjából is-jäentös kulturális tényezője volt az egyházi-kánbóri irányítású szindarab-játszás. Ez a korszellem áramának, követelményeinek természetes és megfelelő iránykövetése akkor magától értetődő volt. A különböző befolyás alatt álló kisközösségek közül természetesen nem csupán a klérus befolyása alatt álló csoportok kulturtényezőként való hatását említhetjük, de több faluban találkozunk az gazdakörök, ipartestületek, dalárdák stb. műveltségkörök egész fautársadalmat érintő hatásaival, melyek együttesen formáltak, alakították a korigénynek megfelelő közművelődési állapotokat. Eze a többretü, jellegében látszólag más-más indittatású kulturális tevékenység egységében a teljes faluközösség műveltségállapotának karakterét bizonyos fokig meghatározták. Minden egyes kulturális hatótényezővel ^{nem foglalkozuk:} ~~é~~ sörök között: most arról teszünk említést, mely klérushatás alkatt funkcionál; közelebbről a Pásztorjátékok szerepéről/amit már más helyütt is szóvá tettünk/.

Törökkoppányi vonatkozásokról teszünk elmitást jelen fejezetrészünkben, ~~mely~~ csatlakozik más faluban ^{is} tapasztalt közművelődési témánkhoz; természetesen e külön tanulmányrt igénylő sokrétü témát nem áll módnkban részletesen elemezni, s itt csupán néhány konkrét adalékkal szolgálhatunk, melyek-ugy vélem-önmagukért beszélnek és rámutatnak a további nem is kis jelentőségü provlematikára.

Jelen adataink Tötökkoppányból valók:

"Ikoláskorunkban, nálunk Renidl Raffael nekünk még tanította ezeket a pásztorjátékokat. Ezeket iskolában is csináltuk, meg -kulturház nem lévén, a kocsmában kialakított "művelődésotthonban" is bemutattuk a szülőknak, de az egész falunak is, olyasfél volt, mint egy szindarab-betlehemes. -Volt egy nagyal, aki megjéent a feksvő pásztoroknak és énekelte:

Angyal: Glória, glória, glória!

1. pásztir: Hallod öreg, gomolya?!

2. pásztor: Nem bánám, ha kettő-három subám alá gurúna!

Angyal: Glória, glória!

Pásztor: Hallod öreg? bagaria bőrcsizma! Húzza föl a gazdája, mer én is föl húznám, ha az enyim vóna.

Angyal: elbőbbi, csengetéssel.

3. pászor/fölkei és énekli/: Micsida, mi az,

Aludni nem hagy?

Ijjenkor, éfélkor.

Kejjünk fel tehát,
Lássuk a csodát!
Mejjtől tisztelni
És imádni kell
Az Isten fiát!
Titeli bojtárok,
Talán mind elusztok?

Vedd rád bujtár a bundád, a bundád,
Fogjunk gondor báránykát,
Fogjunk gondor báránykát.
Vigyük haza anyjának, anyjának,
Főzze meg a fiúnak,
Főzze meg a fiának.
Vigyünk neki lisztecskét, lisztecskét,
Főzzünk neki pipicskét,
Főzzünk neki pipicskét.

A juhász csak vigan él, vigan él,
A juhász csak vigan él.
A juhász csak vigan él.
Zöld erdőben, zöld mezőben,
Sétál, duál, furuglál, furglál,
Billag-ballag, meg-megáll,
Billag-ballag meg-megáll.
Ugy megáll, mint egy egy báb, á
Juhaira úgy vigyáz.

Egy-két kulacs ürmössel, ürmössel, á
Beszélgessünk jó szívvvel,
Szívünk is ujujjon ezer vig örömmel,
Szívünk is ujujjon ezer vig örömmel.
Várjál pájtás, majd adnak, majd andak,
Tallérokkaal megraknak, á
Kaláccsal, jó borral megajándékoznak,
Kaláccsal, jó borral megajándékoznak.

Nosza rajta jó gazda, jó gazda,
Ha elküldesz utunkra,
Istennek áldása szájjon a házadra,
Istennek áldása szájjon a házadra.

"ezt általában a 3 pásztor énekelte"-mondotta Sümeginé.
Ebben a játékban maga is részt vett, de minden részletéfe már
nem emlékezett pontosan, viszont a régiektől több játék-betét-
éneket tudott még. Ez a pásztirjáték természetesen különbözött
nem csuoán szöveg és énekstílusában a népes formáktól, de azzal is,
hogyan sziderab formában játszották

Koppányban Reindl Ráfael tanította nekünk ezeket a pásztorjátékokat, szindarabokat, kisfiuk, kislányok közösen játszottuk": volt egy angyal, aki megjelent a fekvő pásztoroknak, és énekelte, hogy:

Glória, glória, glória!

1. pásztor: Hallot öreg, gomoja!

2. pásztor: Nem bánám, ha 2-3 subám alá gurulna.

Angyal: Glória....!

1. pásztor: Hallod .reg, bagaria, bőrcsizma!

2. pásztor: Nem bánám, húzza föl a gazdája, én is följúznom, ha enyém vóna.

Angyal: Glória...!

3. pásztor/fölkel/: Micsoda, mi az, /Aludni nem hagy ijjenkor, éfélkor?

Kejjünk fel tehát/Lássuk a csodát,

Mejjtől tisztelni és imádni kell az Isten fiát.

Teteli bojtárok, Talán mind alusztok?

Vedd rág juhász a bundád, a bundát ,

Fogjunk göndör báránkát:/:.

Vigyünk haza anyjának, anyjának,

Főzze meg a fiának, :/:.

Vigyünk neki lisztecskét, lisztecskét,

Főzzön neki pipicskét:/:.

A juhász csak vigan él, vigan él,

A juhász csak vigan él, a juhász csak vigan él.

Zöld erdőben, zöld mezőben,

Sétál, dudál, furugjál, furugjál,

Billeg-ballag, meg-megáll, :/:

Ugy megáll, úgy megáll,

Juhaira úgy vigyáz.

Egy-két kulacs ürmösset, ürmösset,

Beszélgessünk jó szívvvel,

Szívünk is ujuljon ezer vig örömmel, :/:

Várjál pajtás, majd adnak, majd adnak,

Tallérokkaal megraknak,

Kaláccsal, jó borval megajándékoznak, :/:

Nosza rajta, jó gazdamjó gazda,

Ha elküldesz utunkra,

Istennek áldása szálljon a házadra, :/:.

.....

Törökkoppány, Spmegi Györgyné, 1936.

ISKOLÁK, TANITÓK, APÁCÁK

ISKOLÁK, KÁNTOROK, APÁCÁK

BERZENCE

A Mária-lányok, Mária-gyermekei

A szakrális központok vonzáskörének és az apáca-iskolák hatásának jelentős valláspedagógiai szerepét kutatva, azt tapasztaltuk, hogy a néhány évtizeddel ezelőtt működő kisebb-nagyobb lányközösségek szerepe, célkitűzése túlnőtt az egyszerű hitoktatási tendenciákon.

Az természetes, hogy elsődleges szempont volt a valláserkölcsei alapon nyugvó nevelés; ez azonban nem csupán a szokásos hittanórák kötelező gyakorlásában nyilvánult meg. Az apáca-iskolák alsós osztályai-
ból kerültek ki a Mária-gyermekei. Ezek rendszerint önkéntes, vagy az apácák által arra érdemes leánykák kisközösségei voltak. Feltételek ~~voltak~~ az alábbiak: minden vasárnap el kellett menni misére; 3. osztályos koruktól kezdve minden hónapban el kellett végezni legalább egyszer a szentgyónást/minden első pénteken, pl. Mésztegnyon/; feltétel volt természetesen a jó tanulás is, s egyéb szakrális és gyakorlati követelmények. Ezek után kapták meg a megtisztelés szombatján menő Mária-érmecslét és a bokrára kötött rózsaszínű szalagot. Mikor a 3. osztály elvégezték, felvették az előmenetelben jeleskedőket a Mária-lányok sorába, ami igen nagy tisztességet jelentett mind egyénileg, mind a család és főleg a további egyházi, társadalmi teendők szempontjából. A Mária-lányok már lila szalagot kaptak, amit szintén illetett állandóan nyakban viselni. Volt olyan iskola, ahol az ötödik osztályosok piros szalaggal viselhették e szent talizmánt. Az un. ismétlőiskolás lányok kissé sötétebb kék szalagon viselhették a Mária-kultusznak ezt a nemes szimbólumát. /Egyes idősebb adatközlőim úgy emlékeztek vissza, hogy ők zöld szalagot viseltek, de csak a búcsúi körmenetben; erről még később szólnunk/. A hitélet ápolása szempontjából jelentős szerepe volt az egyes kis közösségek vezető nővéreinek, akiknek szerepéről még szót ejtünk a műveltség kiszélesítése érdekében kifejtett tevékenységéről. A Mária-
gyermek és lányok mellett feltétlen szót kell ejtenünk a moralitást célzó egyéb csoportokról is: kongreganisták, szivgárdisták stb. Ezek szellemi életében is jelentős szerepet töltöttek be az apácák; gyakorlata azo-

2.
nos volt a hittanító. E különböző kis társulatoknak képzése-nevelése természetesen nagyban függött/mint jelen oktatási rendszerünkben is/ a vezető-irányító nevelő személyiségétől. S most utalunk azokra a társadalmi nagyközösségben való relációkra, amelyekre rányomta bélyegét a fent röviden vázolt egyházpedagógiai tendencia. Talán feleslegesnek tűnik annak említése, hogy a magyar/de~~x~~ egész Európaszerte/ keresztény közműveltség szempontjából milyen intenzív hatása volt a különböző, de elsősorban a katolikus, egyházi nevelésnek./az egyház által néha elkövetett túl buzgó anomáliákról, ideológiai-filozófiai nézeteltérésekről nem vagyunk autentikusak nyilatkozni/.

Azt sem tőlem hallja először az érdeklődő olvasó, hogy a magyar kereszténység legkorábbi szakaszától a mai napig mindig működtek olyan szakrális közösségek, fraternitások/beleértve a céhek szerepét is/, amelyek nemcsak kiszolgálták az egyházat, s annak anyagi és szellemi kivánalmait, hanem működésük révén erjesztő-élesztő tényezői voltak mindannak, amit magyar kultúrának, művészetnek, hagyományak nevezünk./ennek egyes szaktumány-ági problematikáját most mellőzzük/.

Lássuk közelebbről szűkebb témánkat érintő, fentebb említett kis szervezetek szerepét, gyakorlati-társadalmi-hagyománybéli funkcióit.

A keresztény népélet hagyományfendjében jelentős helyet foglalt^{ak}él már a középkor óta a búcsú, a különböző bel-és külföldi zarándok-, kegyhelyek. /Szerepükről és jelentőségükről lásd Bálint Sándor^{és mások} alapos munkáit⁰⁰/

A Mária-lányok ünnegető életformája mitsem ért volna, ha az nem vált volna gyümölcsöző részévé később is a népélet szakrális aktusainak közepette. A Mária-lányság mggtisztelő szerepének egyik jelentős szakasza addig tartott, amíg fájhoz nem mentek. Ez alatt viszont nagy segítséget adtak, többek~~k~~ között, a búcsú-életben sokrétűen elfoglalt papoknak is. Pl. a segesdi nagybúcsú alkalmával a hófehérbe öltözött /ill. népviseletes/ lányok un. "slájeres"/kendőféle/koszorús viseletben vitték -a már említett- Szüzanya szobrát, az un. Fatimai Szüz Máriát,⁰ amit két rúdra helyezett lapra rögzítettek, s a Mária-lányok fel-

(L. - sz. képet)

váltva vittek vállukon/újabbán már fiatal legények is segítenek/. A Mária-lányok a szoborvivők két oldalán sorban helyezkedtek el, s külső kezükben lámpást vittek/régebben/, benne gyertya égett. A gyertyás lámpa és a Szüzanya nem csupán ceremóniális tárgyként szerepelt a búcsúmenetben. Ha felidézünk a sokféle vallásos szimbólumrendszerek közül ezt az imágót, nyomban asszociálódik/nemcsak a népi tudatban/ az un. Napbaöltözött Asszony/Sugaras Szüzanya/ biblikus vonatkozása, az Istenfiát szülő Szüz és mennyország "ragyogó csillaga"-mint énekeink számtalan hasonlatai is mondják. A Szüzanya-Mária-Boldogasszony keresztény és nem keresztény fogalomrendszerével, attribútumaival bővebben itt nem foglalkozunk; erről többen, s legjelesbül Bálint professzor írt számtalan helyen.

Az általunk tárgyalt, Mária-lányok által vitt ~~szentelt~~ gyertyának és a minden fény örök forrását jelentő Máriának egy sajátos jelentés-tartalmú összefüggésével találkozunk. Már maga a kifejezés/Mária-lányok/ is azt jelenti, hogy ők az égi Tisztaságnak földi követői; hasonló fogalomkörbe utalhatjuk az égő szenteltgyertya vitelét is, amely nem más, mint a lelki világosság, tisztaságos fény szimbóluma, mely egyben a Mária-lányok öntisztaságát, hitese-lelki ragyogását is jelenti. Így olvad egybe, egy szintézisbe a tárgyak jelentése, a valóság jelentés-tartalma, a vallásos képzetekkel, a biblikai alapon nyugvó hitélet őszinte életérzésével.

Lényegében és röviden csak ennyit áll módunkban e témáról írunk.

Apáca-iskolák, káto-rok, papok szerepe.

A fentiekkel kapcsolatos egyéb vonatkozásokról, az apáca-iskolák és Mária-lányok, valamint egyéb vallásos kis társulatok tevékenységéről még teszünk említést. ~~az egyes műfajesoporthoz~~. Egyet azonban itt kell megemlítenünk: több apáca-iskolában sokkal többféle, kulturális munka is folyt, mint az az eddigiekből kitűnt. U. i. a direkt hitoktatói munka mellett, bár részben azt szolgálva, megtalálható volt az akkori népművelést jelentő népszínművek, népszokások, hagyományok tendenciózus gyakorlása. Jelentős szerepet kapott az énekoktatás, a testi nevelést szolgáló játékok gyakorlása stb.. jelen sorainkban azonban-témánkhoz szorosabban hozzátartozó- szakrális népi dramatikus szokásokról emlékezünk meg rész-

letesebben. Az egykori középkori misztérium-drámák és a későbbi századok deákos színjátásai révén a ^{italakult} népi színjátékszerű betlehemezét, ^{és az} állítjuk magyarázatunk fókuszába.

Ebben a közművelődést, szórakozást, szórakoztatást jelentő akcióban mind az apácák, mind az iskolamesterek összefogtak. /más helyt szólunk az un. félnépi, kántori szerzeményekről, melyeket búcsúra ^{U. egyéb alkalmi ünnepre} írtak/.

Az alább közlendő betlehemes játékrészletekről röviden annyit mondhatunk el, hogy bár érződik rajtuk a paraszti szokáshagyomány népies jellege, az egyes cselekményrészletek eredet^{je}hez hasonlító jellege, az egyes szövegek sztereotipitása, mégis azt kell látnunk, hogy valójában egy új stílusú változatról, helyesebben tudatos átköltésről van szó. Ez az egyes szövegrészletekből is kitűnik, de különösen a dallamok "nótás"-kántoros karakteréből. Ime néhány szövegrészlet!

-Az angyal fehér ruhában, vagy fehér szoknyát nyakba akasztva lép be-:

Pásztorok, pásztorok, ide térjete be,

Itt találjátok Jézust betlehembe!

/első pásztor bejön/:

Juhánk elvesztek, azok után járunk, erre bogorkálunk,

Ha házigazda megengedi, itt egy kicsit nyugszunk.

Gyere be te pajtás!

/második pásztor be/:

Én is megérkeztem,

Csillag után jöttem,

Szerelmes pajtásom

Szavára siettem.

Az angyal szavát

emigen értettem,

Az öreg savanyó borát nem izleltem.

Gyerbe te vén dadó, mer odakinn megfagysz!

/Öreg dadó-pásztor be/:

Szó-szó-szalonnás, girbenyes-gorbonyos,

Kilbászós-kolbászós jó estét kívánok az egész házi családnak!

Éhiszem ~~fiám~~, jó nektek ~~itt~~ bent, jó meleg szobában jó kalácsot enni.

Megettétek az öregjé, egyétek meg az apraját is konkolostól együtt.

/egyik pásztor/:

Juhaink megvannak ott kint az akolba,

Szép göndör szőrükkel előre és hátra hajladoznak.

/lefekszenek a földre/-/Angyal csengőt ráz/:

Glória!

-Hallod pajtás, angyal szól?

-Ne háborgass, fejem fáj, gyomrom korog,

Szép menyecskékkel álmodok.

-Glória!

-Hallod pajtás, angyal szól!

Hát te pajtás, mit árott?

-Én azt árottam, hogy a házigazda akkora kóbászt akasztott a nyakamba,

hogy az egyik felit én rágtam, a másikat meg a kutya.

/a népi változatoknál szokásos túlzottan profán elemeket itt kihagyták

az álm-jelentből, és csak az öreg pásztor szól/:

Pásztorok, kejjünk fel,

Hamar indujjunk el,

Betlehem várossába,

Rongyos istállócskába,

Siessünk, ne féljünk,

Hogy még ezen éjjel odaérhessünk,

Mit vigyünk hát nekik?

Ajándékot vigyünk!

Egy sajtot, egy báránt,

Ijjen szegén pásztoroktól elég lesz,

Talán még az aranyból is többet tesz.

/Az öreg pásztor az asztalra helyezett betlehemhez közel letérdel/:
Gyertek fiaim imádjuk az Üdvözítő Jézust!

/Mind éneklik/:

Üdvözlégy Jézus, pásztorok pásztor,
Mennynek és földnek teremtő szent Ura,
Ha nem utálsz meg, te szolgálid leszünk,
És azért jöttünk, hogy téged imádjunk.

Mária, te is, könyörögj érettünk,
Hogy e világon boldogok lehessünk,
Dicséértessék a Jézus krisztus!

A különös az, hogy magát a játékot az apácák nem engedték bemutatni
Dombóvárrott, az iskolában, feltehetően attól tartva, hogy a népi változatokban gyak-
ran betoldott világi, néha sikamlós szövegeket is be-belopnak a gye-
rekek a szövegek közé. Nyilvánvaló, hogy, pl. Dombóvárrott/ahonnan ez a
szöveg is való/a régebbi öregek és akantor támogatták, hiszen ezek-
hez a betlehemes minden esetben elmentek, Szénpadon is bemutatták.
Máshol viszont előforduló ~~érett~~ eset az, amit a szenyéri, egykori apácás
iskolások énekeltek el. ^{berzeucci, kovácsi stb.}

Pásztortársim mit jelent

Az a fényes csillag fent?

Énmég ojjant nem láttam,

Bár sok időt számláltam.

Magam sem vagyok gyerek,

Még sem láttam ij remek,

Tündöklő szép csillagot,

Mej felettünk ragyogott.

De im itt jön valaki,

Maj meg fogjuk kérdezni,

<sup>Glória!
Kovácsi</sup>
-Angyal vagyok, pásztorok ne féljete,

Betlehembe énvelem eljöhetek. / velem együtt jöjete /

D
Pásztorjáték

"Ezt a pásztorjátékot karácsontaján játszották. Mesz tegnyõn tanútam a zárdába... a Várhelyi kántor írta... két pászor volt a fiu, és az angyal az nõ, kislán vót...."

Pásztor társim, mit jelent,
Ez a fényes csillag fent,
Én még ojjant nem láttam,
Bár sok idõt számláltam.

Magam sem vagyok gyerek,
Mig nem láttam ij j remek,
Tündöklõ szép csillagot,
Mej felettünk ragyogott.
De im itt jön valaki,
Maj meg fogjuk kérdezni.

Glória!
M^t vagy?
Glória!
Ki vagy?

Angyal vagyok,
Pásztorok ne féljétek.
Betlehemben,
Velem együtt jójjetek.
Ott született Isten fia,
Világ megváltója.
Pásztor, barát,
Igy hát menyjünk,
Ajándékot is ma vigyünk,
Mindenkitõl, mi tellhet,
Mindent e szerint vihet.
Én viszeg egy báránykát,
Tejet, turót, vajacskát,
Aranyat nem adhatok,
Mert szegény pásztor vagyok.
Aranyat nem adhatok,
Mert szegény pásztor vagyok.

Menjünk el hát minnyájan,
A fényes csillag után,
Köszöntsük a kisedet,
Ki üdvönkre született.

Üdvözlégy, áldott légy,
Született kised,
Mi köszöntésünket
Most szivessen vedd.

Szegenyér, Németh Józsefné, 1916

Seffler Jánosné, 1927.

Ott született Isten fia,
Világ megváltója,
Ott fekszik a jászokban,
Szénán, szalmán, rongypójába,
Világ megváltója.

Pásztor-barát, így hát menjünk,
Ajándékot is ma vigyünk,
Mindenkitől mi tellhet,
Csakis asszerint vihet.

Én viszek egy báránkát,
Tejet, túrót, vajacskát,
Aranyat nem adhatok,
Mert szegény pásztor vagyok,
Aranyat nem adhatok,
Mert szegény pásztor vagyok.

Menjünk el hát minnyájan,
A fényes csillag után,
Köszöntsük a kisdédet,
Ki üdvünkre született.

Üdvözlégy, áldott légy,
Született kisdéd,
Mi köszöntésünket,
Most szívesen vedd.

Glória!

In exsultet Deo!

Ki vagy? - /angyal mondja/:

Angyal vagyok! Pásztorok ne féjjetek....

Nem tudom ám mindet elmondani, sokat elfelejtettem; két pásztor volt fiú, egy angyal-nő; Várheli Nándor tanító írta -, Mondotta Szenyéren Németh Józsefné, 1916. és Seftler Jánosné, 1927.

A fenti anyag is bizonyítja, hogy az apáca-iskolák és kántor szoros kapcsolaton nyugvó munkálkodása újabb szokásformációkat teremtett. Ezek folklorisztikai értéke ugyan nem ér fel az eredeti betlehemező játékkal, de a korszellemhez, körülményekhez igazodva mégiscsak létrehozott olyan szellemi terméket, ami bekerült a falu népeletének áramába, és elfogadta azokat. Ezt tapasztaljuk a búcsús és egyéb szakrális, hazafias ihletésű szerzeményeknél is.

Egyik varjaskéri énekesünk mondotta, hogy "volt egy nővérke, attul tanultam régen ezt az éneket":

Karácsonynak éjcajáján,
Jézus születése napján,
Örüljétek, örvendjétek,
A kis Jézus megszületett.

A kis Jézus aranyalma,
Szűz Mária édesanyja,
Lábaival ringatgatja,
Két karjával ápolgatja.

E karácsonyi kántáló során annak a jelenségnek lehetünk tanúi, ami az előbbi példának az ellenkezőjét mutatja: a paraszti életben használatos népi, vagy népivé formálódott anyagokat a nevelő-apácák ismerték; a célnak megfelelő népi anyagot beépítették nevelőmunkájukba. A pap, kántor, apáca nem volt annyira izolált, és munkájuk különváló, mint azt sokan vélték nemrégiben is. A társadalmi fejlődés mindenkor szakaszában találkozunk hasonló jelenséggel. Erről különösen zenetörténészeink tudnak sokat mondani, akik napjainkig produkálnak újabb meglepő eredményeket⁰⁰. Természetes és szükséges, hogy az egyes szaktudományok analitikusan, minden részletkérdésre kiterjedően foglalkozzanak etnoszociális aspektusú vizsgálódásuk során a társadalmi létforma, hagyományrend legapróbb kérdéseivel, s tudniok is kell rendezni, szétválasztani a kultúrértékek kvalitását, de tudniok is kell

szintetizálni is. Ami alatt azt értjük, hogy minden demző vizsgálódás csak akkor éri el társadalmilag hasznosságát, ha az pontos képet és felvilágosítás ad a népélet teljességéről, annak világi és szakrális vonatkozásairól. Ez a folyamat jól megfigyelhető a különböző tudomány-ágak újabb tendenciáinál: régészet, szociológia, társadalom-és szellemi néprajz, zenetudomány stb. E komplexvizsgálat eredményezheti tehát a magyar történelem során kialakult változások ~~eljárás~~ és sajátos életarculatot, melynek elszakíthatatlan része mindaz, amiről fentebb is szóltunk és más témánknál is említést teszünk majd.

Visszatérve az eklézsiás szellemű iskolai és iskolán kívüli oktatásra és azok társadalomban betöltött szerepére, azt láthattuk, hogy azoknak főleg a paraszti faluközösségben volt jelentős hatása. Itt nem szólnak bővebben az elsősorban városi bencés, ferences stb. iskolák kultúrtörténetileg is kiváló eredményeiről, mivel elsődleges célunk megynk szakrális képletének boncolgatása.

Az apácák, papok, kántorok művelődésben betöltött szerepe tehát pozitív értékű volt az adott, mindenkori társadalom szituációjának közepette. A fentiekén kívül hadd tegyünk még említést arról, hogy a rájuk bízott fiatalok nevelésé érdekében a legkülönbözőbb szakterületekről, műfajokból válogattak. Gyakori volt a szindarabok rendezése fabiolák, szakrális vonatkozású történetek, legendás események megjelenítése, a falut érintő műsorok szervezése- rendezése stb. Sőt kerítették arra is, hogy a kor divatos népszínműveit (közül pl. a Peleskei Nótáriust és hasonló témájú darabokat) bemutassanak. Ugyancsak műsorra tűzték a Waldheimi Hercegnő vak leányának történetét, melyet a klérus-szerző-rendező három képben vitt színpadra, természetesen ez a megható történet-mélyben a vak leányka visszanyeri szemvilágát a Lourdesi Szüzanya képe előtt-a maga szerény voltaival is élményt tudott adni mind a kis szereplőknek, mind a nézőknek; a csodás történetek, legendás eseményről szóló játékok, énekek mindig is megragadók voltak a nép számára. E történet feldolgozását azért is ked-

velték, mert a látványos képek mellett számukra szépségesnek tartott énekek is elhangzottak, s az ilyen énekes darabokat mindenki szerette. Lássunk ebből néhány sort:

Szent Szüz, tekints le rám,
Fogadd földi éltem, s halld meg hü imám,
Lásd, én vak vagyok,
Könyörülj értem s meggyógyulok. /-mondotta a kis vaklány éneke./

Ó, légy ma velünk,
Kik hozzád jöttünk,
Te égi jószág,
Légy velünk ~~stb.~~ közös énekként hangzott el a búcsú-jelentnél.
A történetet elmondó -Csima Józsefné, Petró Julia, 1910- teljes anyagát nem közöljük egészében.

Ha áttekintjük az egész magyar és európai misztérium-és népdramák történetét, ~~az~~ különböző felekezeti iskolák színjátszó tevékenységét, egyáltalán nem meglepő, hogy a XIX-XX. századi felekezeti iskolák is foglalkoztak ezekkel a műfajokkal. A kor~~s~~szellemének, a közigénynek és izlésnek megfelelően valamiféle kontinuitásról beszélhetünk; mintha új korát, megújuló reneszánszát élte volna az egykori misztérium-játék. Az is természetes, hogy ez a "drama sacra" új^{stilisű} témát, más szellemű vallásosságot sugárzott, mint klasszikus elődei. Bálint Sándor,⁰⁰ Domokos Pál Péter,⁰ Kardos Tibor,⁰ Dömötör Tekla⁰ és még számtalan kutató ~~kutatásai~~ rámutatnak arra, hogy a középkortól a legújabb korig miféle szerepet tölthettek be a közműveltség tenitetében ezek a műfajok.

Találkoztunk kutatásaink során olyan személyekkel, akik elmondják, hogy melyik pap, kántor, vagy apáca tanította/ esetleg írta/ azokat a darabokat, amelyekben még ők is játszottak. Mint alant láthatjuk, különösen kedvelt téma volt a betlehemezés mintájára készült Pásztorjáték⁰⁰, melynek több változata is élt falvainkban, s melyekből ki-

sebb-nagyobb részletet el is tudtak mondani.

Báránkám csengő szól,
Csingi-lingi-lánga,
Furijácskán is dalol,
Tu-lu-lu-lu-lá-la,
Tu-lu-lu-lu-lu-lu-lu-lú,
Csingi-lingi-lánga.

Bujtár volt a nagyepám,
Bujtár vagyok én is,
Csak botját hagyta rám,
Gazdag vagyok mégis.
Kis báránkám mellém fekszik,
Szundikálok sokszor estig,
Jóccakát kívánok!

De amikor elnyugszom,
Cifra kis subámon,
Nincs nagyobb ur nálamnál
Az egész határon.

Kis báránkám minden reggel
bégetéssel ébreszget fel,
Kejj fel édes gazdám!

Fel, fel barátim,
Jó pásztortársim!
Álmonkbó hamar felkeljünk!
Az angyal mondja,
Hogy született ma Messiás,
Hát hamar siessünk,
Ma leszen nekünk
Nagy örömünk,
Ha született kisdedet
Fölkeressük.

Készülünk útra,
Siessünk fudva,
A kis Jézusnak jászolához,
Vig énekszóval, ajándékokkal
Menjünk, borujjunk lábaihoz,
Menjünk, borujjunk lábaihoz,
Ki minekünk sok áldást hoz.

Aludj el szívem bimbója,
Hunyd le szemed édes álomra,
Aludj virágom, nemes pajtásom, Jézuska!
Nincsen neked puha ágyad,
A jászolba kell most hálnod,
Ne sirj magzatom, kincsem, aranyom,
Jézuska!
Ó, de fáj a szívem érted,
Hogy mijjen sűrsod van néked,
Ne sirj magzatom, kincsem, aranyom, Jézuska!
/"ezt énekelte a pójásnak a játékban"/
Fúj a szellő, szóll a mező,
Lassan fujogál,
Nyája mellett pásztorgyermekek
Heverészve vigan pikulál.
Szomszédban meg megszóllalt
Egy tűsök-hegedü,
Kis báránkám lábán járja,
És nyakába cseng a csengetyü.

Nemesvid, Makai József, 1892.

Más változatait, s a pásztortételek egyéb anyagát ott közöljük, ahol gyűjtöttük; továbbá rámutatunk arra, hol, s kitől tanulták, vagy melyik megjelent kötet alapján rendezték.

Somogyi népköltészet című kötetemben/1975.-314.old./ már közöltem egy részletet Heródes-játék címen az idős adatközlőnktől, aki énekekkel adta elő szinte szórul szóra azt, amit később a fiatalabb nemzedék/40 év körüliek is jól tudtak/ ~~xxxxxxx~~^{énekek} előadásában is sikerült magnóra rögzíteni; pl. a törökkoppányi Sümegi Györgyné/1936/, a buzsági Zakariás házaspár előadásában. A szövegek és énekek természetesen a többféle pásztor-játékokból keverten tóltak énekeink ajkára, aminek oka, hogy: vagy az akkori betanító-rendező is összevonta a több játékot-ami nagyon is valószínű-, vagy a szereplők többfélét játszottak és ezek anyagai már keverten jelennek meg tudatukban. Azonban így is értékes emlékeket őriztek meg a századfordulótól, a 30-40-es éveken át napjainkig, s egyben igazolják eddigi állításainkat, amiket az iskolai oktató-nevelő munkával kapcsolatban mondtunk. -Ezt bizonyítandó hallgassuk meg ezt a többretű anyagot Sümeginétől.

A juhász csak vigan él, vigan él,

A juhász csak vigan él:/:

Zöld erdőben, zöld mezőben,

Sétál, dudál, furujál, furujál,

Billeg-ballag, meg-megáll,

Billeg-ballag meg-megáll.

Ugy megáll, mint egy báb,

Juhaira úgy vigyáz.

Egy-két kulacs ürmösset, ürmösset,

Beszélgessünk jó szívvvel,

Szívünk is újujjon ezer vig örömmel.,

Szívönk is ujujjon ezer vig örömmel.

Várjál pajtás, majd adnak, majd adnak,

Tallérokkaal megraknak,

Kaláccsal, jó borral,

Megajándékoznak,

Kaláccsal, jó borral, Megajándékoznak.

Nossa, rajta jó gazda, jó gazda,
Ha elküldesz utunkra,
Istennek áldása szájjon a házadra,
Istennek áldása szájjon ~~a~~ házadra.

-
Az én kisbáránykám hófehér,
Szedliden béget, ha enni kér,
Haragossan soha sem mekeg,
Mint afféle durcás, rossz gyerek.

-
Én vidám kis pásztorgyerek,
Fehér nyáját legeltetek,
Bē, bari bē, bē, bari bē!
Leheverek a subámra,
Ugy gyújtok rá a nótámra,
Bē, bari bē, bē bari bē!

Bojtár volt a nagyapám,
Bojtár vagyok én is,
Csak a botját hagyta rám,
Gazdag vagyok mégis.

Kisbáránykám, csingi-szól,
Csingi-lingi-lánga,
Kis furujám szépen szól,
Tü-lü-lü-lü-lá-la!
Tü-lü-tü-lü, tü-lü-lü-lü,
Tü-lü-lü-lü, lü-lü-lü-lü,
Tü-lü-lü-lü, lá-la!
Tü-lü-lü-lü, lá-la!

Bojtár volt a nagyapám,
Bojtár vagyok én is,
Csak a botját ~~hagyta~~ hagyta rám,
Gazdag vagyok mégis.

Kisbáránykám minden reggel,
Bégetéssel ébreszget ~~fel~~,
Kaj fel édes gazdám!

Delelőkor ~~al~~nyugszom / Cifra kis subámon
Nincsen nálam nagyobb ur / Az egész vilá
gon.
Kisbáránykám mellém fekszik,
Szundikálunk akár estig,
Jójcákát kívánok!

Törökkoppány, Ifj. Sümegi Györgyné, 1936.

Kiss^é/szokatlanul tünik, hogy ha összevetjük a közel 90 éves és a 40 éves adatközlők énekeit, majdnem szószerinti egyezés^{találunk} bizonyos részekenél. Ez persze természetes, hiszen többnyire azonos volt a forrás, amit meg is lelünk ^{több} egyik Szent István Társulat által kiadott/1901/¹⁹⁰⁷ kis kötetben, címe: Pásztorjátékok, -Budapest, A Stephaneum nyomása-, 1-188.p. A Tartalom szerint öt kis betlehemező játék feldolgozását találjuk benne: I., ITT A MIKLÓS, II., KARÁCSONYEST, III., BETLEHEMI ASSZONYOK, IV., BETLEHEMI BAKTER, V., JÉZUS SZÜLETÉSE; ez utóbbi még három olyan kisebb szindarab^{ból} áll, mely külön is előadható, de folyamatában is, több felvonásos játékként is/az alábbi címek szerint: A pásztorok, a Három királyok, az Aprószentek címen/.

A IV. darabot Szabó János dolgozta fel^o, aki tökéletes kottamellékletekkel látta el darabját megadva a főszólamot és a harmóniumkísérést is; a többinél "szerzőként" ez áll: Irta Pap Bácsi". *Szabó-féle külön kiadványról Berzencéuél szólok!*
Az egyház által javasolt betlehemező karácsonyi játékok több változatú kiadása terjedt el tehát, amelyekkel a rendező-kantor, apáca, vagy káplán szabadon bánhatott. Ez kitűnik a kötet bevezetőjéből is, ahol a szerkesztő ilyeneket ajánl: "...Némelyik darabban új, eredeti énekek vannak. A jókat meghagytam ....karácsonyi énekeinket jókkal szaporítani nem kár. ...Aki rendező nem tud rájuk dallamot csinálni, az a meglevő énekekből könnyen pótolhatja...Hasznos is. Nemcsak a gyermekere, hanem a felnőttekre is....ez igen jó eszköz a szorgalomra és jóviseleltre indításukhoz... tisztességes élvezetet és vallásos épülést is nyújtanak nekik...." stb.

Ezek után szinte pontos utalásokat ad a szcenikai, felszerelési eszközök elkészítéséhez, beszerzéséhez stb. Az V. szindarab előtti részben így ír "Pap Bácsi": "...külön-külön is egy egész pásztorjátékot képező darabokat foglal magában....ilyen egy sorban egyszerre is előadható..külömben mindenik külön is...".

A két világháború közötti falusi "népművelőknek" volt tehát miből, hogyan válogatniok, rendezniök. Erre a játékanyagra emlékeztek vissza mind az idősebbek, mind a fiatalabbak egyaránt. A két nemzedék emlékényaga természetesen ^{több helyen} szintén egyezik az említett kiadvány több darabjának szöveg^é és énekrészleteivel.)

A pásztor-drámák változatait ^{talált} nem csak a 80-90 évesek ajkán talál-
tam meg, hanem a fiatalabb/középkorú/ nemzedék is játszotta még, és
el tudtak mondani belőle részleteket Buzsákon^{is}!

Pásztorok, pásztorok,
Nagy öröm vár rátok,
Megszületett a Messiás,
Akit régen vártok.

Od van az a barlang,
Ragyog égi fényben,
Ott fekszik a kisdéd Jézus
Mária ölében.

Jőjjetek hozzája,
Hódoztatok várja,
Ő az égnek és a földnek
Istene, kirája.

Egyszerű szívetek
Nyissátok meg néki,
A szegénynek búját-baját
Tiveletek érzi.

Dicsősség, dicsősség,
Mennyben az Istennek!
Szent békesség itt a földön
A jó embereknek!

/"Pásztorok elindulnak"/

Föl, siedve, pásztorok,
Betlehembe menjünk!
Üdvözölni a kirájt,
Neki hálát zengjünk!

Előre vidáman
Siessünk mondnyáján,
Szép ajándékot,

Vigyünk Jézuskának,
Ki egész világnak,
Üdv-reményt hozott.

/"Bojtárnóta"/

Vig életem van énnékem,
Tyuhajnárom, hej!
Mer én szegény pásztor lettem,
Tyuhajnárom, jah!
Kerül a torokra,
Néha borocska,
De én akkor elfelejtem,
Tyuhajnárom, hej-haj!
Hogy én szegény pásztor lettem,
Tyuhajnárom, hej-haj!

"Volt benne szereplő, Gábor angyal, szüz
Mária, Szent József, pásztorok, Háromki-
rájok: G M B, ojjan izz volt, hogy volt egy
gazda, gazdasszony stb. Vót ojjan éve, a-
mikor ugy játcották, hogy ugy vetették
össze a játékot a betlehemesek szokásá-
val; ebből is vettek, abból is, mikor, hogy
alakította a tanitto. Volt egy könyvféle is
amiből mehitettek. Én szöktam lenni a Gábor
angyal; én meg voltam Menyhért, meg kiráj is"

Az elején még azt is mondták, hogy:

Ave Maria, gracia (a)plena/Dominus te^{cum}ave Maria,
Üdvözlégý Mária, /Malasztal vagy teljes,
Ur vagyon teveled, /Áldott a te méhednek gyü-
mölcse Jézus, /Asszonyunk, Mária, /Istennek anyja
Imádkozzál érettünk bünösökért, ámmen.

"Ez is a Gábor angyal éneke vót, de ez egy másik évebe játszott játék szerint"-mondották adatközlőim Buzsákon: Zakariás István és felesége,
/1925, ill. 1929./

Mint láthattuk, a régi játék elemei és az új stílust képviselő formák keveredése révén születtek meg ezek a gyakran nyomtatásban is megjelent pásztorjátékok. Az egyházi hatású nevelési szándék érvényesülésének így próbáltak érvényt szerezni az akkori közművelés munkásai. A klérushatás bizonygatása szinte felesleges, hiszen a játék elején elhangzó latin nyelvű beköszöntő^{is} ezt igazolja.

A somogyvári Kupaváron történt ásatások alkalmával magyar és cigány szőlőmunkásokkal munkaközben készített felvételekből közlünk néhány strófát, mert ebből is kitűnik, hogy az apáca-iskolákban tanultakra még valamelyest emlékeztek.

A sirkert~~be~~ "jutfákják" lobognak,
Szívünk fojvást csak azért dobognak,
Hogy a végszóra, majd ha por lesz testünk,
Mennybe vitessünk...

"Ezt úgy tanútuk mi a nővérektől, apácáktól tanuluk mink ezt" —
Orsós Istvánné cigányasszony meg nem állhatta, hogy ő is elmondja
köszöntőit.

Jók legyetek gyerekek,
Szent karácsony közeleg,
A jó Isten már az ember,
Kis Jézuska gyün, a vendég!

E karácsonyi köszöntő népköltésileg szebb változatait majd külön fejezetben találja meg az olvasó. — Az asszony azonban tovább folytatja karácsonyi és újévi köszöntőit.

Hogyha előbb fölértem volna,
Kis Jézuskát megláthattam volna,
Mer megcsendült a filembe,
Kis Jézuska mondása,

Palkó ecsém,gyere velem,
Te is lehetsz társam,
Még od van a Gyuri bácsi,
A régi bojtára,
Huz fel János félives dudádat,
Te meg József cifra furugládát!
Fujjunk neki egy dudát,
Tiszteljük a Jézuskát,
Rongyos ástállóba!

Megszületett Jézus

Kemény hidegbe,
Nincsen néki ágya,
Csak szalmán fekszik,
Világnak,világnak,
Világ Megváltója.

Adjon az Isten

Bé buzát,borockot,
Csutoránknak feneket,
Tarisznyánkba kenyeret,
Had ihassunk,had ehessünk
eleget.

-Ezt karácson este szoktuk mondani"-

Az ujeszetendőbe,
Minden idejébe,
Látjuk a Jézust
Drága kedvibe.

Aranyostor a kezibe,
Bécsi-piros zokkendője,
Ha "füring" a farsang,
Ötödik a farsang!

Árkus-bárkus!

Mikor a menyasszont

Az ágy alá dobták.

Ujesztendőbe mink imádjuk,

Ujesztendőben mi vágasszuk.

Dicsértessék a Jézus Krisztus!

- "Ujesztendőbe montuk, ijjenkor kapni szoktunk valamit" -

Ez a szöveg és dallam furcsa^{és töredékesről} kevert kontaminációról tanúskodik. Ennek több oka van: a cigányok minden alkalmat megragadtak arra, hogy kéregetésük ne csupán ingyen alamizsnát jelentsen, s minden ünnepet, népszokást köszöntöttek házalásaik során. Különösen ^{széles körűen} az ujéve és az azt követő farsangi időszak volt számukra ^{megfelelő} ~~alkalmas~~ időszak, hogy a sokféle alkalmi lehetőséget kihasználják. A farsang a régi öregek idejében Somogyban is a legkülönbözőbb ünnepsorozatok, családi, lakodalmi, disznóölés-szakasza volt, ide vehetjük a Háromkirályoktól kezdve a/Kána~~n~~-Meny^egzős vasárnapot-Vízkereszt utáni 2. vasárnap-, a Gyertya-szentő ünnepet, Balázs-napját, a húshagyókeddi-farsangvégi szokásokat egészen Hamvazószerdáig, ill. a Csonkacsütörtöki ördögésig sokmindent/. Ez az időszak az, amely a legszínesebb népszokások gyűjtőmedencéje volt. Ez azért jelentős a fentiekkel kapcsolatban, mert folklorisztikai műfaj^{ok} szempontjából itt találkozunk-néha szebb, néha romlott-ének és szövegkeveredésekkel. Egyik babócsai cigány adatközlő^{Kovács} Horváth Sándor-olyan formával köszönti az időszak szinte minden ünnepét, ami minden alkalomhoz jó: a tipikus farsangköszöntő szöveganyagába beépítette a disznóölésre utaló mondandóját, a farsangi, igen elfeledt-vénlány-csúfoló elemeit, de a közismert regös-szövegek fordulatait stb. is. Több tanulmányban és kötetemben⁰⁰ utaltam ^{ér} arra, hogy érdemes a cigányság között gyűjteni, mert gyakran találkozunk olyan folklorisztikai értékekkel (balladák, főleg mesék, köszöntők stb.), amelyeket a környező parasztság már nem ismer. Több faluban azt mondták, hogy ezt "csak a cigányok csinálják".

Bejött már a hosszú farsang,
Mihaszna sirassuk!?
Sirassák a lányok,
Ahol vannak lányok,
Akinék a nagy méregtől
Ráncos az orcájuk.
Egyes-begyes disznóláb,
Egyes-begyes szarkaláb,
Ku-ku-ku-ku-kú!

Szálljon erre házra
Az Isten áldása,
A bennevalóját fordítsa vigságra!

Sej, rege, rajta!
Azt is megengedte a nagy Ur Isten,

Ennek a gazdának,
Két szép tehenet,
Tejet, vaját öleget,
Adjon az Ur Isten,

Ennek a gazdának,
Akkora darab szalonna,
Mind a mestergerenda,
De jó volna, ha volna!

A nyársam is üres,
Ajis legyen éhes,
Aki nem ad szalonnát;
Kifurom a gerendát!

Kē fő, kē fő gazda!
Száll az Isten a házra,
Sereg angyalával,
Vetett asztalával,
Telle poharával.

Sziktunk-buktunk a jégen,
Koszorut kötöttünk,
Szabadságot vettünk,
Hogy ide jöhessünk.

Kē fő, kē fő gazda!
Száll az Isten a házra,
Sereg angyalával,
Vetett asztalával,
Telli poharával.

Babócsa/Légrad/, 1914, Kovács Sándor

A cigányoktól ~~gyűjtött~~ gyűjtött
anyagra megcsupán a gyűjtemény
gyűjtés aktualitása miatt törtünk, hanem,
mert többféle problémára is rámutat: a tár-
sadalmi, kulturális érintkezési területre, to-
rábbá többek között megváltak néhány
elemi-osztályt, a pap, kántor tanította őket,
akiket parasz-osztálytársak is oktattak.
A folklóriskai anyagokat (köszöntők, regölők stb.)
a paraszti körökben tanulták meg, és formál-
ták, aktualizálták az alkalmaznak magfe-
lelően (és saját ízlésük, képességeik szerint)

Amint láthattuk ebben a cigányok által is előadott "farsangi regő-
lóben" megtalálhatjuk a tréfás hangvételi csúfolót, a regős-motivu-
mot, a disznóölésre utaló egyéb vidám hangvételt éppúgy, mint a régi
egyéb műfajainkban is meglelt "asztal-áldás" archaikus religiózus
ihletésű szövegét. *||Lásd regőstanulmányom 28. sz||⁰⁰*

Ebben a fejezetünkben -műfajtól függetlenül- található az olvasó
sokrétű anyagpt, amelyeket tehettünk volna más műfajainkhoz is, de
tudatosan nem tettük, hiszen e rész bevezető soraiból kitűnik, hogy
mi a szándékunk, és mi az, ami mégis összefogja ezt a heterogén anya-
got. -A következőkben ^{ma már ritkábban énekelt} ~~(székelyre is meglepő)~~ anyagra bukkantunk az egy-
kori karádi kántor, Happ József 94 éves tanító elbeszélése alapján.

~~A szöveg hitelességét még nem volt módomban ellenőrizni.~~ Ui. Happ sze-
rint az alanti karácsonyi köszöntő-éneket a Karádon is tanító Gárdonyi
Géza írta/az azt követő vidám, ~~(ifjószerzőkben írt)~~ strófákkal együtt/.

Fel nagy öröme, ma született,
Aki után a föld epedett,
Mária karján égi a Lény,
Isteni kised Szűznek ölen.
Egyszerű pásztor jöjj közelebb,
Nézd a te édes Istenedet.

*Az ének szövege némí eltéréssel meg-
található az Egyetemes Énektár
1911-es kiadásának 262. oldalán há-
romstrófával (Éjjeli miseének c. fejezetében)*

Nem ragyogó fény közt született,
Bársonnyos ágya nincs neki itt,
Csak ez a jászoly, kodusi hely,
Rá meleget a barom lehel.
Egyszerű pásztor térdeden állj,
Mert ez az égi, s földi király.

-
/Gyöngyélete van a szőlősgazdának,
Gyöngyebb, mint a püspöknél a huszárnak,
Szület után, ha beül a pincébe,
Haj, aszondom! magával a püspökkel sem cserélne.

Szép találmány a sok gőzös-masina,
De a legszebb találmány a csutora,
Igazságot szed az ember belőle,
Hej,aszondom!jobban viszi az az embert előre!/
-

A Tartalom mutatója alapján az alangti énekünket is közülhettük volna a Karácsonyi ünnepkör fejezetünkben,vagy akár a nagy számú vallásos ponyvanyomtatványok részénél is.A kevésbé hiányos búcsús-istériás füzetek többségénél feltüntetjük a "szerző-közreadó",a nyomda és dátum időpontját-.Legtöbbször azonban ez teljességgel lehetetlen, mert egy-két lapból áll, adatok nélkül,mint az alábbi is/részben/, de meg-

Karácsonyi rigmusok

Siessünk,siessünk!
Betlehembe mehessünk,
Ott van a mi Jézuskánk,
Akit régen keresünk

Vedd fel juhász az bundát,
Takargasd be Jézuskát,
Mert nincs neki bocskorkája,
Sem sarkantus csizmácskája,
Fázik az ő lábacska.

Pásztorok, keljünk fel,
Hamarébb induljunk el,
Betlehem városába,
Rongyos istállócskába,
Siessünk, ne késünk,
Mi Urunknak tiszteletet tehessünk.

Krisztus Urunknak áldott születésén,
Angyali verset mondjunk szent ünnepén,

lehet, hogy a már említett pásztorjáték-féle kiadvány lapjáról van szó, s éppen ezért is közöljük itt., bár 3. stb. feje azonos a közismert karácsonyi ének 1. versével, a több betlehemigazításunk a betlehemi énekkel"

Mely Betlehemnek kebelében régen

Zengett eképen:

Dicsőség magas^ságban Istennek,
Békesség legyen e földön embereknek,
És jó akarat mindenféle népnek,
És nemzetségnek.

A hiányos füzetből ez az egy lap maradt meg. Ez viszont annál érdekesebb számunkra, hiszen ismét egy érdekes szöveg-összevonásról, valamint a katolikus és protestáns énekek, népelemek találkozásáról van szó. Az 1-2 strófa közismert népének a betleheméséseinkből is /^{a 3. verset hivatalosan Karácsony énekének} ~~egyéb vonatkozásairól most nem szólnak most~~/; a 3-4 strófa ^{azonos a} ~~közismert~~ megadott szöveg viszont ~~közismert~~ református énekeink szövegeivel, /csupán a 4-7 versszak hiányzik; lásd Énekes könyv Magyar reformátusok használatára, Karácsonyi énekek, 212. p. - 81. sz. ének dallammal/. Ez több dolgról is tanúskodik: vagy olyan istóriástól hallotta a szövegközlő, aki már eredetileg is egybeénekelte a fenti 5 szakaszt, /ami talán azért sem meglepő, mert mind a karácsonyi ünnepkör anyagához tapad/, vagy éppen az azonos téma kedvéért válogatta össze, s igyekezett terjeszteni a búcsúkon; talán az sem kizárt, hogy ez az utóbbi ének is ismert volt egyes katolikus hívők előtt, s valakitől hallhatta a ponyvairó-közlő. Erre a két vallás énekanyagának szimbiózisára kitűnő példát találunk Illyés István több kiadást megért remek összeállításában⁰, annak is 1817-es kiadásában, ahol is a Mint a'szép hives patakra a'Szarvas kívánkozik.. kezdetű ének pontosan egyezik a ma is használatos ref. gyakorlat énekével /XLII. zsolt./, az Erős várunk nekünk az isten.. kezdetű ének /kottával/ az Illyés-féle kiadásban a 69. oldalon található, míg a ref. énekeskönyvben a 345. oldalon Reformáció emlékűnnepén c. fejezetbe. Erről bővebben írunk az un. kiszorult énekek kapcsán.

Az egyházfelekezeti iskolák/különös tekintettel a zárda-apáca-iskolák/ oktató-nevelő munkájának elsődleges célja volt, hogy a hazának erkölcsös-vallásos polgárokat neveljen. Mint a fenti ének-zenei anyagaink is bizonyítják, sokféle forrásból merítettek mind a papok, kántorok, mind az apácák. Ezt is természetesnek kell tekintanunk, hogy egyik céljuk volt a csodás-vagy Isten-kinyilatkoztatásáért, az evangélium alapján nyugvó csodáknak ítélt történetek, példázatok megismertetése a növendékekkel. Gyakori azonban, hogy a keresztény egyház szentjeinek áhitatos, szent életével is megismertessék tanulóikat, különösen a Szentcsalád tagjának kultusza került előtérbe/~~és~~ elsősorban a barokk hatás következményeként, és a 19.sz. hitéletet megújító szándékokként/Szinte se szeri se száma azon népi, félnépi-kántori ~~szervezményeknek~~ ^{szervezményeknek}, amelyek ontották e célt szolgáló új szerzeményeket, Mintegy ellensúlyozni akarván az egyház által megtűrt, laikus szerzők, istóriások nem mindig színvonalas ének-szöveg hatásának kifogáshozható "értékeit"; gyakran járatos egyházfik, kántorok, ~~és~~ vették kezükbe az egyes egyház által támogatott kötetek összeállítását, kiadását/~~ezekről bővebbet a nyomdaközpontok egyházi hatásánál/~~. A kiadványok, ének-és imakönyvekben vannak egyházi, vagy régebbiről ismert, de alig alkalmazott énekek; ^{meg} éppugy találunk köztük egy-egy jelesebb szerző-válogató anyagát is. Ezeket maguk az apácák is felhasználták. Így tanulta meg pl. a szenyéri Németh Józsefné/1916/ az apácáktól Szent József énekét, ill. két sgrófjára emlékezett/

Szen József a buzgó kebel,
Nagy örömnapot ünnepel,
Áldván Istent, ki tégedet
Oly fényesen kitüntetett.

Szentséges nagy jutalma lett,
Hogy a mennyei szeretet
Téged rendelj ezrek közül
Isten anyjának jegyesül.

A többi verset már nem tudta, mely megvan az Égi orgonavirágok, Molnár József kunszentmiklósi kántor szerkesztett és részben írott/ kiadványában/Énekek szent angyalokról és szentekről c, fejezetben, 587. old. Nagy Isten áldva... ajánlott dallam szerint/ ^{Lásd még Népelektör, ppk. Márta Gyula (áldván) Orizmadia Gyula összedásában 1899 (Zamárdi dílok int el Szóval /; Pozsony-Budapest, Stampfel Károly Kiadásában / + Egyetemes Énektár, 553. old.}

E fejezet elején szoltam arról, hogy a kisebb korosztály nevelésénél miféle tankönyv^{én} nélküli anyagokat tanították az apácák, s milyen ének-és szövegformák alakultak ki a nevelés célkitűzéseinek megvalósítása érdekében. Most még egynéhány olyan gyermekjátékot, verseket közlünk, ~~mintegy zárszóként~~, amit a legkisebb korosztály számára tanítottak meg.

← Három fehér szöllőtüke,
Három fekete.
Dicsértessék az Ur Jézus
Drága szent neve,
Boldogságos Szüzanya,
Legyen a mi pártfogónk,
Uram Jézus segíts meg,
Az ovodát kezdjük meg!
Az én szívem bágyadt,
Remény-orgonánk
Egek királnéja,
Föld Nagyasszonya.

Ahol járok, ahol kelek,
Téged köszöntlek,
Boldogságos szüz Mária,
Jaj, de szeretlek.

szórakozásul elmondott "reggeliző" játékversikével folytatta:
Szomszédasszon, komámasszon tudja meg,
Hogy én most a kávémat örölmög meg.
Mer a kávé reggel, este legjobb ételem,
Husnál, vajnál százszor inkább jobban kedvelem.
"az apáca mutatta, ahogy a frank-kávé-darálót hajtják, mi meg csináltuk utána, megjátszottuk"- Utána játszottak még sokféle korabéli un."tandak lokat" is, mint pl. a Nyissuk ki a galambházat.. kezdetű országosan is elterjedt/nem archaikus-népi/ gyermekjátékokat.

Kismadár zeng a bokorba,
← Dallában oj örömöm van,
Hogy ha busulok,
Csak rá hallgatok,
Elfelejttem minden,
Minden búmat.

Fecskével van~~a~~ kis családja,
Oll nagy gondot visel rája,
Ha sir, kesereg
A picci sereg,
Szép dalával őket
Elaltatja.

"Ezt is a zovodába tanítottuk még az apácáktu"-mondotta Mesztegnyón a Bakos család körében gyűjtött alkalmon egyik énekesasszony-, majd az akkori kedves

Mesztegnyó, Szolnoki Fülöpné, Németh Juliánna, 1907

Berzence

A belső-somogyi táj egyik jelentős zárda-iskolájáról/Berzence/ ejtünk néhány szót, amely a budapesti Tartományház/I. Svábhegy, Farkasvölgyi út 12.sz./filiájaként működött/1926 óta/, bár a berzencei intézmény jóval előbb megkezdte működését/1876-ban alapították/. A pesti tartományfőnök Morvay Valéria volt.

A berzencei zárda titulusa a Gyermekbarát -ról elnevezett berzencei zárda nevet viselte. Az itteni vezetónővér Martin-kovits Marcellin volt. Asszisztensnővér Fertetics Jolán; a tanítónővérek névsora: Kovács Gaudélia, Dominkovics Blanda, Pozsgai Filoména, Gábris Zita, Szigethy Charitas, Iszak Antonella, Szijártó Jusztina, Majnik Szilvia, Tomor Claudiacz, Vresics Viola, s Berente Romana. A felsorolt nővérek az Isteni Szeretet Leányai Kongregációja Társulatának tagjai voltak.

A nővérek létszáma természetesen időnként változott/elhalálozás, áthelyezés stb./-Az utolsó időszakban tanítók között szerepelt még Kárpáti Terézia, aki a kántori teendőket is ellátta, Charitas nővér után. Az énekoktatásban igen eredményesen működött az előbbieken kívül még Jolán nővér, Viola és Lujza nővérek.

Az iskolai szigorú fegyelem-moralitás természetes jelensége mellett sokat szóltak öreg adatközlőim arról is, hogy a tanítás színvonala milyen magas volt, s milyen tantárgyakat tanultak; miként művelődtek-szórakoztak stb. A hittant a mindenkori pap tanította, a többi főtantárgyakat a tanító-apácák: földrajzot, történelmet, számtant, írást, olvasást-nyelvtant. Az oktató-nővérek jól kvalifikáltak, magasabb iskolai végzésűek voltak/tanítóképző, főiskola stb./. Érdemes a megjegyzésre, hogy a zárda hierarchikus rendjében milyen volt. Uí. az oktató-nővérek mellett működtek olyan beosztott "al-nővérek", akik a gazdasági teendőket látták el; így-mint elnevezésük is mutatja-, volt "kerti nővér", "mosó nővér", "konyhás nővér", "vasaló nővér", továbbá "kapus és sekrestyés" nővéri szolgálattevőkről van tudomásunk. Az apáca-"egyenruha" ezekre is kötelező volt. Képesítésük, magasabb iskolai végzettségük nem volt, mindenki végezte a maga szakmai területéhez tartozó munkálatokat, bár bizonyos esetben egymás munkájában is segítkeztek, ha a körülmények megkivánták, pl. nagyobb ünnepek előkészítése, teadélutánok rendezése, szindarabok tanítása, kápolna-templom díszítése stb.

Az apáca-iskolák oktató-nevelő munkája mellett folyó egyéb körülményekről-autarchikus-önellátásáról,gazdasági,társadalmi kihatású funkciójáról stb.-elég keveset tudunk ezideig.

A tanító-nővérek megkapták "hivatalos" csekély fizetésüket; míg a működéshez szükséges anyagi feltételeket maguknak kellett kigazdálkodniok:szindarabok-népszínművek,pásztorjátékok, teadélutánok stb. rendezéséből befolyt anyagiak révén,amiről Berzence esetében később még bővebben szólunk.A zárda nagytermében -mely egy időben óvódaul is szolgált-,tartották a különböző rendezvényeket/később a megépült kultúrházban,amit már lebontottak/.A belépődíjat lehetett pénzben,de főleg - a szegényebbek-terményben/kukorica,tojás,gyümölcs,egyéb ételek/leróni.Az így összegyűlt anyagiakat használták föl az intézet fönntartásához.Az alnővérek-mint az előbbeni felsorolásból is kitűnik-,foglalkoztak állatok nevelésével,kertészkedéssel,s minden olyan termelő munkával,amely anyagi alapul szolgált a zárda gondtalan működéséhez.Ezzel kapcsolatban elmondhatjuk,hogy az iskola nem csupán a falu társadalmától izolált,elzárt "zárda"-intézmény volt,hanem olyan műveltségteremtő tényező is,amely képes volt minden alkalmat magragadni ahhoz,hogy a faluközösséggel szoros kapcsolatot tarson fönt.Erre több vonalon is fogunk példákat felemlíteni,ahol részletesebben bemutatjuk a gyermekekkel és az ifjúsággal kivüliekkel való kapcsolattartás lehetőségeit.

Könyvünk elsősorban folklorisztikai aspektusú vizsgálódása alapján tárgyalja a somogyi népéletnek szakrális vonatkozásait,s így nem lehet feladata ^{hogy} részletesen boncolgassuk e e résztémán belül- a társadalom etnoszociális,iskolatörténeti,kultúrhistoriai összes vonatkozásokat/ezt egyébként mások már megtették művelődéstörténeti tanulányaikban^o/.Azonban ennek a problémának néhány szálára mégiscsak rámutattunk eddig,s a továbbiakban is érintjük,amennyire annak szükségessége megkívánja azt.

Közismert,hogy mindenféle/egyházfelekezeti,állami stb/elemi-iskolában hat osztályrendszer volt;így volt ez Berzencén is.A 4 elemi után azonban tovább folytathatták-főleg a jobb módúak-a 4 polgárinak megfelelő továbbtanulást,de az évvégi osztályvizsgát Nagyatádon kellett letenniök,az ottani apáca-főtanodában.A berzencei apácák-hasonlatosjan az un.ismétlőiskolákhoz-minden vasárnap délelőtt tovább foglalkoztak egykori tanítványaikkal az un"ünneplő-iskolában",télelőtől tavaszélig;ez 1-2 évig tartott.

A berzencei apáca-iskolások tavaszi/májusi/ erdei "kirándulásokat"éppúgy megtartották, mint más felekezeti vagy egyéb iskoláknál ~~és szokásban volt~~. Ilyenkor szokásban volt-a 20-as 30-as években-az éneklés, játék, szórakozás. Az oktató-apácák főcélja volt a természet szépségére, az állatok, virágok, növények védelmére való felhívás. Ezeket az alkalmakat használták ki az iskolai órán/földrajz, történelem/ tanultakkal kapcsolatos ismeretek szórakozás-szerű felhasználásához. E játékos-nevelő szándékú "szabad foglalkozás" természetesen a koradivatja művelődéselemek anyagából adódott: volt köztük valóban értékes folklorisztikai, irodalmi költészet, dal, vers stb., de az akkor divatos műdalos stílus is rányomta bélyegét az ismeretanyag átadására. Ilyenek voltak pl. az alábbiak is/melyek a 2. vil. háborúig éltek/:

Árnyas erdőben szeretnék élni nyáron át,
Mert nekem az árnyas erdő vidám kedvet ad,
Lomb, a fák s virág a fűben, mintha intene,
Árnyaiban megpihenni jójj, óh, jójj ide.

Vagy:

Madár az ágon, virág a fákon,
Az erdő legszebb a világon,
Boldognak érzem magam egészen,
Ha útjait mind összejárom....

Vagy:

Ö-öreganyám po-pogácsája,
Ki-ki-kigurult az utárára,
Pi-Pista bácsi gö-görbe lába,
E-egyenesen fut utána.

Ezek legtöbbszörre dalolva körjátékokat, ugálásokat végeztek. Néhány strófát is megtanultak ezen alkalmakkor:

Élt egyszer egy kisvirág erdők rejtekén,
Oly kellemes illatú, oly szelid, szerény,
A ruhája sötétkék színében ragyog,
Árnyas bokrok tövében reád mosolyog.

Állj meg majd, ha mellette utad elvezet,
Árnyas erdő bokra közt bizton megleled,
Illatával szól hozzád, oly szépen beszél,
Hogy te is, mint e virág, sose légy kevély.

És ha majdan sokára élted elborul,
Fölötted egy sirhalom hantja domborul,
Melked legyen ibolya, mely az égbe száll,
Hol reád az angyalok nagy serege vár.

Ha nem is mondhatjuk ezeket a kis dalocskákat, versikéket még a korabéli gyermirodalom remekeinek/ami egyébként sem állt magas szinten/, a nevelés célszerű szolgálatába igyekeztek állítani a tanító-nővérek.

Az alábbi versek az iskolai órákkal, tanítással kapcsolatosak, és szintén azt a célt szolgálták, hogy a nevelési célok szolgálatába állítva, tudassítsák a gyermekekben az iskolai nevelés-oktatás jelentőségét, a tantárgyak fontosságára való felhívást.

Hogy mily nehéz az iskola,
Ki benne él, csak az tudja,
Korán kelni, leckét tudni,
S mégis hányszor itt maradni,
Oly szomorú valóság!

Rend, fegyelem az feltűnő,
A haladás meg kitűnő,
Tekints ide, tekints oda,
Nincs közöttünk, nincs ostoba,
Óh, de gyanús valóság!

Itt a nyelvtan olyan magyar,
Akárcsak a bábélezavar,
Mért is mondják a rossz nyelvek,
Hogy egy nyelv is sok a nőnek,
Hol van itt az igazság?!

Történelem szép tudomány,
Abban nálunk nincs is hiány,
De ha beáll a számtanóra,
Ugy elalszunk, mint a bunda,
S van siralmas ébredés!

Mégis-mégis boldog élet,
Gyermekkori kedves évek,
Bármily gyorsan tovaszálltok,
Feledés nem borul rátok,

Soha, soha, sohasem!

E naívu, egyszerű, kedves-humoros strófák akár a mai iskolás gyerekek hangulatát, "Whozzaállását" is kifejezhetnék lényegüket érintve.

A hittant mindig a pap tanította, míg a többi tárgyat a tanító-apácák: földrajzot, történelmet, számtant, írást, olvasást-nyelvtant. Az oktatás jelentőségére, valamint az ismétlőiskolai és egyéb művelődési lehetőségekre még később ~~visszatérünk~~ Visszatérünk a kisiskolások dalaira, verseire:

Őzikém, őzikém, zöld kalapot látok,
Siess sűrűbe, jönnek a vadászok,
Zöldleves erdő, lába nyomát fedve,
Takard be, takard be hulló levelekkel.

Fonjuk be a kerítést,
Ne hagyjunk hát rajta rést,
Venyigével, füzvesszővel,
Zöld erdő lombelével.

Fonjunj, fonjunk ~~rendesen~~,
A tyúk át ne mehessen,
Sem a kócsa, sem a pulyka,
Sem pedig te hamis Gyurka.

A dalos-játékos strófákra utánzó körjátékot csináltak, hasonlóan a valódi népijátékokhoz, melyek közül többet is tanítottak az apácák mind az iskolások, mind az óvodások számára.

Lánc, lánc, lánc,
Eszter-lánc,
Eszterlánci cérna,
Cérna volna,
Selyem volna,
Mégis kifordulna.
Pénz volna, karika, karika,
Forduljon ki Mariska,
Mariskának lánc.

Ezt a játékot -hasonlóan mai gyermekeinkhez-ponosan ugyanúgy játszották: körjárás közben a "forduljon ki"-nál a mondott nevű kislánynak ki kellett fordulnia a sorban, s ez addig tartott, míg az egész kör kifordultan ment egy ideig, majd folytatva a dalt, újra visszafordultak egyenként/kézfogáscserével/.

Nyuszi ül a fűben,
Állva szundikálva,
Nyuszi, talán beteg vagy,
Hogy már nem is ugorhatsz,
Nyuszi hopp, nyuszi hopp,
Nyúszki kópp! / az utolsó szóra le kellett guggolni/

Kis gazdasszon vagyok,
Sütni, főzni tudok,
Sütni, főzni tudok,
A rántást kevarom,
A hust fölvagdalom,
A kávé megdarálom,
Ha piszkos a ruhám,
Kimosom szaporán,
A két kezem nem áll.
A két kezem nem áll,
Kimosom szaporán,
A két kezem meg nem áll,
Öblitem, csavarom,
Kötélre akasztom,
A kötéltre akasztom.

Ezzel és a hasonló munkafolyamatokat tartalmazó dalocskákka az életre-munkára való nevelési szándékon volt a hangsúly, mely a későbbi paraszti életfolyamatban elengedhetetlen valóságként jelentkezett. Ezek a "tandalok" és rigmusok -költészeti értékeiktől függetlenül- a munkára való nevelést szolgálták, amiről hosszasan elbeszélgették idős adatközlőink, akik sok szeretettel emlékeztek vissza gyermekkoruk élményeire, mitsem törődve a tanultak értékkülönbségével. Ma sem tudnak és nem is tesznek különbséget ezek között és a valóban értékes gyermekjátékok között. -Az apácák- tudva-tudatlanul- azonban a környezet népértékeit is beiktatták oktatási-nevelési "reper-toárjukba", mint az újabb és az alábbi hidas-játék esetében is tapasztalhatjuk:

Itthol vagy-e hidasz mester?
Itthon vagyok, mer most jöttem!
Eressz átul a hidadon!
Nem eresztlek, mer leszakad.

Kis Kati főzi az ebédet,
Keveri, keveri, mindig jobban keveri,
Keveri, keveri, mindig jobban keveri.
Kis Kati varrja a ruháját,
Jobbra vág, balra vág, a fodorba bele-
Jobbra vág, balra vág, a fodorba ^{vág} bele-
Kis Kati osztán táncolni kezd,
Jobbra néz, balra lép,
Asztán egyet perdül még,
Jobbra lép, balra lép,
Asztán egyet perdül még.

Ha leszakad, felaggatom,
 Mivel tunnád felaggatni?
 Gyűrűgyönggyel, száz arannyal!
 Hol vennéd a gyűrűgyöngyöt?
 Isten anná jobb kezembe!
 Mi is kértünk, de nem adott,
 Mer tik nagy kutyák voltatok!
 Buj-buj, zöldág, zöld levelecske,
 Nyidva van az aranykapu,
 Csak bújjatok rajta!
 Szelencefa árnyékába hajlottam,
 Szivem, babám, nem aluttam,
 Csak nyugodtam.
 Nyisd ki rózsám kapudat, kapudat,
 Hadd kerüjjem váradat, váradat!
 Szita, szita, péntek,
 Szomru csütörtök,
 Zab-szerda.

Ezt a napjainkig élő régi gyermekjátékot úgy játszották, hogy a két kaputartó lány karja alatt az egymás szoknyáját fogó lányok sora áthaladt. A föltartott kezekkel azonban az utolsó lánykát mindig "levágták", s azokat, akiket így leszakítottak a sorról, az a kapusok mellé állt/egyik jobbról, másik a bal kapushoz, s így a végén az elfogyott bújó sor a két kaputartó mellé került/oldalt/ egyenes sorrá alakulva. Ma is nagyon szép játékként ajánlatos tanítani akár iskolai órákon, kirándulásokon, szakkörökben, táncsoportoknál stb.

Nagy örömmel közölték a folklorisztikában is jelentős érték-ként számontartott "Gunaras lány" balladás ének mintájára alakult játékukat. Az első világháború utáni évektől kezdve mindig eljátsszatták az apácák ezt a "pár-játékot", ahol egy leányka és egy kislfiú dialógikus "szereposztásban" mutatta be mindenki tetszésére.

Kihajtottam a libámat a zöld pázsitra,
 Arra jött a biró fia, meghajigálja.

Ne hajigáld biró fia hamvas gunárom,
 Hazamegyek, az apádnak elpanaszolom.

Aggyonisten biró uram szerencsés jónapot!
Aggyonisten Mari lányom, néked mi bajod?
Megdobálta kelmed fia hamvas gunárom!
Mit kérsz érte Mari lányom, néked megadom?
A zuzájér, a májájér két aranyalmát,
A táncoló két lábaér két véka buzát!
Hát az a szép gimbes-gombos, Kalárisos
gunár nyaka, hát az me^{nyit} ér?
Végy el engem biró fia, nem kell semmidér!

A játékot néha úgy is játszották, hogy a fiú és leány mellé a biró szerepét játszó gyereket is beállították. E játék során mondjuk el az apáca-iskolák "koedukációval" kapcsolatos osztálytaggzódást is, ami Berzencén jellemző volt. U. i. A "zárda-iskolába" -I-VI. osztályig - a lányok tanításával foglalkoztak. Kivétel volt az I. osztály, ahová fiúk is jártak. A második osztályt már a falu felekezeti iskolájában folytatták, ahol a "mestör"-tanító oktatta őket is.

A kisiskolás korban tanult játékokhoz tehát az első osztályos tanulókat alkalmazták. Ha nem akadt alkalmas képességű fiú, akkor lány játszotta a fiú szerepét is. Ezt a gyakorlatot majd látni fogjuk a szindarabok, népszínművek tárgyalásánál.

A szórakozva nevelés-oktatás szolgálatába állították a már említett teadélutánokat, ahol az apácák, kántorok sokrétű művelődési tevékenységét figyelhetjük meg. Ugyanezt elmondhatjuk az ifjúsági szervezetek életével kapcsolatban /KALOT, Kalász-lányok, Kongreganisták stb./, s nem utolsósorban az ~~az~~ "kalász-lány-kort megelőző un. "ünneplősiskola" /~~más~~ elnevezés szerint: ismétlőiskolások/ tanulóival való foglalkozásokról is.

Az ünneplősiskola/ismértőiskola/ főleg a téli időszakra esett. Minden vasárnap reggel, vagy délelőtt tartották a foglalkozást. Ezzel a foglalkozási alkalommal egyik fő-cél^{ük} az volt, hogy, akik nem végezték el a hat elemet/mint egyik adatközlőnk, Semofcsánné is/, külön foglalkoztak, a

tanulmányi kiesését pótolhatták a lányokkal. A hat elemi végzett lányok továbbképzésére igen komoly hangsúlyt fektettek, arra, hogy a klasszikus irodalmi műveltséget fokozzák, ismereteiket elmélyítsék. Így találjuk meg a korabeli "továbbképzésnek" azt a formáját, lehetőségét, ahol az alábbi nevekkel, művekkel találkozunk: Mikszáth Kálmán, ^{Gárdonyi} Jókai Mór stb. Petőfi stb. Erről hallgassuk meg az egykori apáciskolások néhány mondatát: "...a nővér szokott fölővasnyi pl. regényből egy részt.... a Kőszivü ember fiaiból, az Egri csillagokból..... utána egy kis éneklés volt, meg egy kis szórakozás is..". Gyakori volt, hogy a részletet - az olvasás gyakorlása végett - a lányokkal olvastatta föl az apáca. Ehhez hasonló foglalkozással a teadélutánokon is találkozhattunk az első világháború utáni évekig visszaemlékező egykori zárdisták körében. A fiatalabb korú zárdisták említették, hogy a teadélutánok alkalmával még népdalok is előkerültek: Berzencei utca, Végig piros rózsa... Addig megyek, még a szememmel látok... A gőzösnek csattog a kereke... A vacsárci halastó, halastó... A Vargáék ablaka... stb. kezdetű, jobbára új stílusú népdalok, katonanóták; természetesen előkerültek a műdalok, s itt-ott a korabeli divatos "Irredenta"-dalok is. A jó és kevésbé értékes szövegeket azért nem közöljük teljességükben, mert erre az öregek viszont nem emlékeztek, illetve nem erősítették meg, hogy ez régebben szokásban lett volna. Érzésünk szerint fiatalabb adatközlőink ezeket a közismert népdalokat már serdülő, vagy nagylány korukban tanulhatták meg az idősebbektől, s nem valószínű, hogy az apácáktól tanulták. Esetleg az tételezhető fel, hogy a teadélutánok záróakkordjánál ilyeneket is énekelhettek.

Az apácák művelődési tevékenységével párhuzamosan került szóba - minden gyűjtőterületen - a kántorok, papok munkálkodása és szerző-tevékenysége is, akik a religiózus hangvételű szövegek mellett alkalmi dalok szerzésével is foglalkoztak. Eként említették a berzenceiek, hogy, pl. Teller Vince papjuk március tizenötödikére írta az alábbi dalt:

Halljátok az erdő fájó zokogását,
Sárguló levelek csendes lehullását,
Vihar zúg az erdőn, holló száll a fákon,
Kár, kár, kár, kár, kár a magyar nemzet
Gyászos pusztulása.

Halljátok erőssek, halljátok ti bátrak,
Mondjátok el később kisedő unokáknak,
Korhadó fejfáknak kinn a temetőben,
Vár, vár, vár, vár, vár a magyar nemzet
Egy szebb jövőjére.

-Érdekes az említésre, hogy a régi öregek a hasonló típusú dalokat nem irredenta-álhazafias dalként emlegették, hanem hazafias dalnak tartották, mely szerintük a háború ellen szól.

Az egész faluközösség részére természetesen sokkal hasznosabbnak ítélték meg maguk is a többféle pásztorjátékok-szindarabok bemutatását. Nyomban elő is keresték - a mellékelt fénymásolaton is látható - Bert~~le~~lehemi bakter c. - Karácsonyi pásztorjáték négy részben -, feldolgozást, amit Szabó János írt s a Szent István-Társulat adott ki 1907-ben. A 3 felvonásos darab 25 jelenetből áll, az alábbi szereposztásban:

Szűz Mária, Szent József, Angyal, Illés éji őr Betlehemben, Pásztor gazda, Tamás öreg pásztor, Gyurka pásztorfiú, Anris, Miska pásztorfiúk, Böske a gazda lánya, Katica Gyurka húga, Veronika Illés leánykája, Barabás, Simon utonálló. Az apácaiskolás-korban betanított játékokban az összes szerepeket lányok játszották, míg a későbbi játékok során már az arra érdemes fiúkat, szülőket is igénybe vették. Az iskolából kikerülő lányok és fiúk közművelődésbe történt bevonásáról továbbra is gondoskodtak mind az apácák, mind a tanítók, s gyakorta a pap is. ~~Míg~~ A fent említett pásztorjátékot és a Boldog Margit élete című szindarabot az apácák tanították be, de megtörtént az is, hogy pl. A fonóban szól a nóta c. színművet, -mely személyi változás miatt abbamaradt volna-, az apácák fejezték be, hogy ezzel is segítsék a közösség kívánságának beteljesülését. Ez és hasonló tevékenységük azal is magyarázható, hogy az akkori különböző egyletekbe tömörült fiatalság közösségeivel továbbra is fenntartották az apácák és kántorok a kapcsolatot. Köztudomású, hogy a legények a KALOT-ba tömörültek, a parasztlányok/főleg a szegényebb réteg gyermekei/a Kalász-lányok gyülekezetébe, a tehetősebbek leányai/különösen az iparos-lányok/pedig kongreganisták voltak. Néhány szót érdemes erre a társadalmi kisközösségek funkciójára, rétegelkülönésére szentelni.

A társadalmi rétegződésnek természetes velejárója volt/már századunkat is megelőző korban/ az ifjúságnak bizonyos fokú csoportosulása. Azonban: ez az elkülönülés, művelődéstörténeti szempontból, nem volt olyan élesen szembenálló, rangszerinti megkülönböztetés, mint pl. a felnőtt falutársadalom életében az erős mértékben érezhető volt, különösen gazdasági stb. szempontból vizsgálva. U. a KALOT-ban társadalmi rang, gazdasági helyzettől függetlenül egységes közösségeket igyekeztek kialakítani, melyben éppen a különbözőség és ellentétes érdekek feloldására törekedtek a szervezet irányítói. Ez a fiatalság körében történő szublimálódás éppen a religiozitás jegyében ment végbe, s ezt közösen igyekezett megvalósítani a pap, tanító, apáca. Somogyi szóhasználattal élve: a "pógár"-törekvések társadalmi feszültségének tompítási törekvéseiben határozottan szerepet játszottak a legényegyleteket támogatók. Más kérdés természetesen, hogy a felnőtt társadalomba való kerülése a fiatalságnak, miként formálódott-alakult a későbbiek során/ennek részletes elemzése nem feladatunk, s egyébként is külön tanulmányt igényelne/. A legénykorú közösségek fent említett "együttélésére" nagyjában az említettek voltak a jellemző tendenciák. Ettől eltérőbb képet mutat a nagylányok egyleteinek jellege és csoportosulásának réteg-problematikája. Itt jobban érvényesültek a polgárosodási törekvések, rétegelkülönülési szándékok. A Kalász-lányok egyletében a közparasztság/kisgazdák, szegény "pógárok", cselédek, zsellérek stb./ lányai tömörültek; a kongreganisták zömét elsősorban a "nagy-pógárok", iparosok leányai vonták egy közösségbe. Ez utóbbiak között nem egy polgárit végzettet találunk. Az apácák azonban azon fáradoztak, hogy ezek a különböző rétegződések ne okozzanak társadalmilag károsnak ítélt ellentéteket, feszültségeket, s ebben elsősorban nem a szülőkre támaszkodtak, hanem a papra és mesterre-tanítóra. Ennek gyakorlati vetületeként jelentkezett az "törekvés, hogy néha-néha sikerült is olyan népszínműveket, szindarabokat támogatni, ahol a különböző csoportok együtt szerepeltek bizonyos szereposztásban. A közösségi élet egységesítő szándékának biztosítását az apácák még azzal is igyekeztek elősegíteni, hogy amikor még kultúrház nem volt, a zárda nagytermében-ahol színpad is volt-, rendezték az egész falu számára élményt adó szindarabokat.

Visszatérve a pásztorjátékokra-közelebbről a már említett Betlehemi bakter c. 3 felvonásos pásztorjátékra-,néhány olyan strófás-énekes részt közlünk, amelyeket e fejezet első részében már érintettünk, és az egykori apáciskolás adatközlőink is játszottak-énekeltek Berzencén. Ezeket az énekeket és variánsokat érdemes összevetni megyénk más táján gyűjtött kontaminációival/zenei és szöveg szempontjából egyaránt/:

Az első felvonásból:

Istenem, Istenem, segíts meg,
Oly bajos élni a szegénynek,
Az én bátyám Gyurka,
Isten, ember tudja,
Ő keres számunkra kenyeret./L.a nemesvidi Makái J. anyagát/
/a második jelenetből/:

Enyhe szellő száll a mezőn, lassan fujdogál,
Nyája mellett pásztorgyerek heverészve vigan pikulál,
Szomszédban megszólal egy tücsökhegedü,
Kis báránka lába járja és nyakába cseng a csengetyü.
/a kilencedik jelenetből/:

Fönn a csillag csillog-villog, este van, este van,
Ó, a lelkem, ó, mi boldog, a szívem megdobban,
Mefft közelget az idő, hogy jön az Üdvözítő,
Drága kisdedecske, ici-pici hercegecske, akit szül szüz szülő.
/tizedik jelenetből/:

Vig életem van énnékem, tyuhajnárom, hej, haj!
Senkivel el nem cserélem, tyuhajnárom, hej, haj!
Merül a torokra néha borocska,
Akkor aztán elfelejtem, tyuhajnárom, hej, haj!
Hogy én szegény pásztor lettem, tyuhajnárom, hej, haj!
/tizenötödik jelenetből/:

Pásztorok, ne féljeteK, Nagy örömet hirdeteK,
Ezen boldog éjszaka Földre szállt az ég Ura,
Istállóban született, Jászolykában szendereg,
Ő a föld Messiása, Jőjjetek el hozzája.

Mondd meg kedves jó angyalka, Hol keressük őt meg?
Ajándékot, hogy vihessünk az Üdvözítőnek.
Nem messze egy istálló, Ott fekszik a Megváltó,
Csillag vagyon felette, Anyja virraszt mellette;
Barmok lehelnek rája, Mert hideg a pólyája,
Betlehembe jőjjetek, Imádni a kisdedet.

Betlehemben megszületett,kit megigért Istenünk,
Örömhír ez a szegénynek,Nagy örömhír ez nekünk,
Nosza rajta!vidám dalra keljetek,zengjetek:
Az ég és föld szent Urának Ajándékot vigyetek.

Második felvonás:

Mennyből szállott szent gyermek,
Leborulunk előtted,
Imádunk és magasztalunk,
Édes kisded Jézusunk.

Hála néked égi szeretet,
Kiért lelkünk régen epedett,
Hogy szüz méhből istállóba
Jöttél értünk menny Ura.

Édes Jézus,drága kisdedünk,
Boldogságunk,minden örömünk,;
Dicsértessél és áldassál
Jászolyban is nagy király!

Harmadik felvonás:

Megszületett Jézus kicsi Betlehemben,
Nem királyi házban,hanem szegénységben,
Szük istálló szegény jászolya,
Lett bölcsője,földi trónusa.

Felderül még üdvünk hajnala,
Ő az Isten drága szent fia.

-Ezek voltak a pásztorjáték énekes betétjei,amiket harmónium-
kisérettel is ellátott Szabó 1907-es külön kiadásában;egyéb-
ként mind szövege,mind dallama azonos az említett 190-es
Pásztorjátékok c.kiadványban is közölt szindarabéval.

A berzencei apáca-iskoláról irt anyagunkhoz adatközlők voltak:
Semofcsén Ferencné,Maronics Teréz/1910/,Komáromi Mária/1917/,
Komáromi Erzsébet/1928/,Hunyadi Istvánné,Huzsics Katalin/1907/,
Kloncsár Györgyné/1927/,Krémer Ádámné/1933/,

Az apáca-iskoláknak, kántoroknak, papoknak, s a korabéli ifjúsági szervezeteknek néhány közművelődési problémáját érintve azt állapíthatjuk meg tehát, hogy sokrétű tevékenységükkel formáltak-alakították a faluközösség kulturális életét, s aktivitásukkal nemcsak magára a tanuló ifjúságra voltak befolyással, hanem gyakran a felnőttekre is. Ez nem csupán abban nyilvánult meg, hogy időnként bevonták a különféle rendezvényekbe a felnőtteket is, vagy a falu egész lakossága számára bemutatták a szindarabokat, egyéb rendezvényeket stb. Munkásságuk -mint a megye egész területén tapasztalható- az egykori centrum-iskola ~~volt~~ ~~művelődési~~ ~~központ~~ kihatással volt a környező falvak ifjúságára is, hiszen Marcaliban, Mesztegyőn, Kaposvárott, Berzencén nem csak a helybéli iskoláskorúak tanultak apáca-iskolában, hanem távolabbi falvak paraszt-gyermekei is. A centrum-iskolából kikerült és falujukba visszament lányok mindenhol aktív munkásai lettek szülőfalujuk kisközösségeinek, vagy éppen ott fejtették ki pozitív tevékenységüket, ahová férjhez mentek; így sikerült pl. Sze-nyérben sokféle ismeretanyagot felgyűjtenünk az egykori mesz-tegyői, marcali iskolásoktól stb. Vagy: a Makai bácsi által meg-őrzött/és közölt/ anyagunk, annak a káplánnak is köszönhető, aki betanította számukra a szindarabokat, pásztorjátékokat stb. Azt is láthattuk, hogy a religiózus vonatkozású ismeretek mel-lett a koradivatja népszínművek betanításával, kirándulások szervezésével stb. is gyarapítani igyekeztek -mind az apácák, mesterek, papok, mind az egyletek- a társadalom közműveltségi állapotának szintjét. Ehhez a témához ide kívánkozik annak rövid megemlítése is, hogy az iskolákban működő könyvtárak- vagy ha ez szegényesnek bizonyult- a gazdaköri, egyleti könyv-tárak köteteit felhasználták a művelődés érdekében. Ugyancsak említést érdemel az apáca-iskolák jól képzett ének-zenét oktató nővéreinek az énekkarok működésében kifejtett tevén-kenysége, s ugyancsak a kántoroknak a dalárdáknak nyújtott felbecsülhetetlen munkálkodása.

Ebben az összetevékenységben nyilvánul meg az említettek közösségformáló, művelődést teremtő kollektív értékű hasz-nos volta. Munkásságuk révén beleszüremkedtek abba a népi műveltségkomplexumba, aminek később elválaszthatatlan té-nyezőivé váltak. Más téma természetesen az, hogy a régi nép-hagyomány és ^{or}vele együttélő iskolás-műveltségelemek, milyen

"szimbiózisban" tudtak, és kellett élniök. Ezt csupán kis részben érinthették az említett betlehemes-pásztorjátékokkal kapcsolatban. De hasonlókat mondunk abban a fejezetünkben ahol az egyes műfajokat, búcsúsénekeket, s egyébeket tárgyaljuk, ~~avagy~~ gondolhatunk itt az egyházi énekek népi, elnépiesedett formáira, vagy éppen az ellenkező folyamatra, amikor is a népköltési értékek "kanonizált"-an köznépi értékévé váltak.

Végére is, annak a ^{jelenségnek} ~~folyamatnak~~ lehetünk tanúi/már évszázadok óta/, hogy a nép szokásanyagában, hagyományrendjében ~~végbemenő~~ folyamat egy "oda-vissza"-áramlat folytonosan megújuló mozgástendenciájának változásában is egységes jegyei mutató hullámzás. A népi műveltséget jelen esetünkben egy olyan, művelődéstörténetileg is jelentős, köznépi tudatállapotnak fogjuk föl, amely rezonánképességénél fogva alkalmas a különböző hatások befogadására, azok ~~olyan~~ jellegű transformálására, s egyben karakterisztikusan alkotóformáló szintetizálásra, rögzítésére, mely az adott közösség mindenkori műveltségállományára, hagyományrendjére jellemzők.

Az iskolás műveltségnek, a népi kultúrának "koegzisztenciális" vonatkozásairól, annak konkrét tartalmi összefüggéseiről, pl. a berzencei ~~szék~~ Komáromi Mária, /1917/ így nyilatkozott: "...erre mennek most rá, azt hiszem most jöttek rá, hogy az iskolában kell a kultúrát megalapozni a pedagógusoknak. Mert akkor úgy volt, hogy pl. volt egy nagy terem, és a gyerekeket már kiskorba megtanították; előadások, versmondás stb., majd minden vasárnap volt valami...". Tegyük hozzá, hogy a helyi népszokásokról sem feledkeztek meg az oktató nővérek, sem a tanítók, káplánok, mint arról már fentebb is tettünk említést/.

Csupán a környéket, illetve Berzence etnoszociális viszonyait nem ismerők kedvéért teszünk említést arról, hogy a nagyközség többsége régebben horvát nyelvű volt, s ma már csak néhány idősebb asszony beszél a horvát nyelnek ezt a sajátos dialektusát. A horvát nyelvű folklorisztikai anyagokat iparkodtunk teljességében felgyűjteni, s részben publikálni. Ennek elemzésébe most nem bocsájtozunk. Az oktatás magyar nyelven történt a mai öregek emlékezete óta, s ezeket az apácák, kántorok is elősegítették.

Befejezésül, hadd említsük még meg Berzence-elsősorban szakrális-életviszonyait tárgyaló fejezetünkben, hogy itt is megtaláltuk azt a hivek lelki épülését szolgáló 1930-ban irt kiadványt, melyhez hasonló törekvéssel más falu esetében is találkoztunk.

/Itt lásd az eredeti Egyházi énekek c. füzet fénymásolatát//.

A veszprémi egyházi főhatóság 3844/1930.sz. engedélyével.
EGYHÁZI ÉNEKEK. A berzencei és somogyudvarhelyi r. kath. hivek használatára. - Összeállította TORDAI ISTVÁN igazgató-tanító. Berzence. - Nyomatott Oszeszly M. Viktor nyomdájában, Csurgón.

Ennek a füzetnek az Előszavában így Tordai: "Berzence és Somogyudvarhely katolikus társadalma már régóta nélkülöz egy olyan énekek könyvet, melyben azon egyházi énekek lennének összegyűjtve, melyek a nép között használatban levő imakönyvekből jobbra hiányoznak, a nép azonban szæeti õket, ragaszkodik hozzájuk.

E téren mutatkozó hiányt óhajtottam pótolni, midõn 30 évi e téren szerzett tapasztalataim felhasználásával e szerény kis füzetet adom a hivek kezébe, melyben az imakönyvekbõl hiányzó

de akét községben használatos énekek az egyházi év minden ünnepére feltalálhatók. - Vajha szerény fáradozásom a hivek épülésére és Isten dicsõségére szolgálna. "-

Azt hiszem, minden hozzáfûzés felesleges. Helyette közlünk néhány éneket a füzetbõl. Ezeket összevetettük a régi énekeskönyvek anyagával, s valóban van köztük, amit csak a múlt századi kötetekben találunk meg, néhányat még ott sem, hanem, mint népéneket gyûjtöttük idõs énekeseinktõl.

Az összeállító a Hajnali mise kezdetén cimmal ajánlja a Harmatozzatok egek onnan felül... kezdetû 10 soros éneket, ill. a Dicsõsége és Hiszekegyre egy-egy strófás éneket közöl. A továbbiakban igen értékes énekeket tesz közzé Tordai. Ezek egy részét valóban nem találhatta meg a község népe egyik közhasználatban levõ könyvében sem; másik része azért is izgalmas költészeti szempontból, mert - mint máshol is jeleztük már - magán viselik ezen énekek az "átköltés", vagy népi variálódás jegyeit. Ezek közül érdemes a közlésre néhány példány:

Örülj bûnös, harmatoznak az egek,
Nyilnak vigan már a magas fellegek
Hogy bûnösnek születne,

Megszabadító Istene,

Megnyilt már a szûz méhe, Hitünknek üdvössége.

Dicsőség neked óh Fiu-Istenünk,
Máriától született nagy örömünk
Aki az égből lejöttél
Egy szüz méhébe rejtőztél
Adj szent békét népednek
Ki rajza szent képednek.

Hiszünk mennydek s földnek teremtőjében,
Hiszünk lelkünk szent Üdvözítőjében,
KI, hogy essünk szerelmébe,
Leszállott a szüz méhébe
Ő szent Istenségéből
Szentlélek erejéből.

Óh, Jézusunk téged szivből áldunk,
S e szent helyen leborulva imádunk
Ki szent testesülésednek,
Jele kinszenvedésednek,
Hogy keresztén függöttél,
S minket üdvözítettél.

Az egekben szent, szent mondják az angyalok,
Vig hozsannát kiáltnak a szent karok.
Add, hogy mi is kiálthassuk,
Holtunk után szent, mondhassuk
Neked kegyes Jézusunk
Megtetesült Krisztusunk.

E ritkán alkalmazott ének mintha a Kájoni-féle Örülly,
vigdgy ó én lelkem.. kezdetű régi énekhangulatában fogant
volna. Sajnos sem körülményeire sem dallamára nem utal
Tordai. A következő ajánlott éneke már több régi énektár-
ban megtalálható szövegnek a népi gyakorlatban élő va-
riánsa/pl. Egyházi Énektár, 245. p/:

Mikor Máriához az Isten angyala
Elküldetett vala Názáret városba.
Ékes köszöntéssek a szüznek így szóla
A nagy Ur Istennek tanácsát megmondja,
Üdvözlégy te kedves Isten szép leánya
Jeszétől származott Ádám unokája.
Az Éva asszonynak legtisztább rajzatja
Áron vesszejének megújult virágja.
Téged az Ur Isten leginkább szeretett,
Sok nemzetek közül magának eljegyzett.

Kilenc angyali kar koronát készített,
Hogy megkoronázza angyal szép fejedet.
Azért készíts szállást az Isten fiának
Mert tégedet vallott szentsége is anyjának.
Ha úgy van, engedek parancsolatjának,
Legyen betöltése szent akaratjának.

Igy szóla Mária Isten angyalának:
Honnan érdemlettem meg ezt én magamnak?

Az Énektár-belihez képest befejezetlennek mondható ez az ének, ami egyébként az utolsó versszakból is érződik.

Harmatozd ég az igazat, essétek le fellegek,
Ez volt hajdan a köz-szózat, így zengtek az éjjelek
Sátán, halál s a bűn voltak országlói e világnak
El volt zárva előle mennyországnak küszöbe.

Megindulván, eltökélé váltságunkat az Atya,
S ezt legottan fel is vevé végbevinni szent fia,
Jön Gábrriel sietséggel s visszatér ily felelettel,
Im az Ur szolgálója az ígét elfogadja.

Szűz, te engedelmességed szerzeitt nekem életet
Fő erővel megtelét tested és a Ige testté lett,
Jaj, a pokol táborának, öröm Ádám fiainak
Hajtsd meg ember térdedet, imádd Üdvözítődet.

Óh serkeznyj fel mély álmodból, halljad ezt a szózatot,
Távozz az ég homályából s nézd támadni a napot,
Félre tehát, félre tőled, ami az éjjeltől ered
Világosság köntösét, vedd magadra fegyverét.

Ugy élj, mint napfénynél illik, torkosságba ne merülj,
Mindent mire test vágyódik, perit, irigységet kerülj,
Tedd magadat hasonlóvá, ahhoz ki lett megváltóddá,
Ezt ha hisszük szent Pálnak, főtisztje jámboroknak.

Ez az ismeretlen ének is csak a legszűkebb kántorkörökben volt ismeretes, s nem véletlen, hogy tartalmánál fogva szerette volna népszerűsíteni a befcencei hívők körében ezt a ritka példányt Torda. Az Egyetemes Énektárban is meglévő hivatalos-Gábrriel angyal kezdetű-éneket is közli Tordai, amit szintén átköltéses variánsnak tekinthetünk nemcsak a kétsoros /itt 4 soros/ stróf szerkezet miatt, de szövegmodulációi miatt is:

Gárbriel angyal mennyégből, követ Istentől,
Szűz leányhoz, Máriához csendesen repül.

Názáretben feltalálta, hogy imádkozott
Szép rózsának, Máriának angyal így szólott:

Vedd tőlem szüz Mária e liliumot
Melyet Szentháromság mennyből ajándékozott.
Üdvözlégy szép szüz Mária, az Ur van veled,
Te méhedbe száll az Isten, ez az izenet.

A szüz leány álmélkodik, s erre így felel:
Szent Háromság, nekem miként legyen, Gábriél?
Mert szüzességem egeknek felajánlottam,
Bizonyára ezt megtartom s meg is tartottam.

Mond az angyal Máriának: igen jól vagyon,
A Szentlélek árnyékozott s méhedbe szállott,
Szüz is voltál, szüz is maradsz, ez tetszik nagyon,
Es Teneked ezekért nagy hálákat adott.

Alázatos fejhajtással felel Mária:
Légyen az Ur akaratja, mint szavad mondja.
Mindenekre készen van az Ur szolgálója,
Hogy az Isten fiát szülje s méhbe fogadja.

A pokolbeli rossz lelkek, kiá hatalmat vett,
Szüz méhednek gyümölcsétől ma megtöretett.
Szégyent vallott, mert e kised győzedelmes lett,
Ez minekünk bűnösöknek nagy sokat jót tett.

Kegyes Anya, szüz Mária, drágalátos Szüz,
Kérünk, mindenféle vétke tőlünk messze üzz.
Anyai kegyes voltodból jókat reánk tüzz,
Hogy ne égesse lelkünket az örök nagy tűz.

Az Üdvözlégy kezdetű ajánlott ének az Égi Orgonavirágok 479.
oldalán hasonló, itt-ott változó szövegmódulációval megvan:

Üdvözlégy malasztal teljes
Kegyelemmel épen ékes.
Joachimnak kedves lánya,
Istennek választott anyja
Tőlünk ezerszer áldott légy
Oh kegyes Szüz, mennyei tűz, szüz Mária.

Ur vagyon veled Mária,
Te paradicsom virága,
Méhedben az Isten fia
Szent Atyádnak lettél anyja

Tőlünk.... stb.

Az Urangyala címen ajánlott Tordai-féle ének többek között az Egyetemes Énektár 240. oldalán megtalálható; itt azonban annak átköltési variánsával találkozhatunk:

Az Ur angyala köszönté a boldogságos Szüz Máriát
És méhébe fogadá Szentlélektől szent fiát.

-az első strófa azonos a hivatalos szöveggel, s némi változással a 2-3 vers is, majd a litáni-ének után jön a könyörgő-szöveg:

Imádkozzál érettünk Istennek szent anyja,
Hogy méltók lehessünk a Krisztus ígéreteré,
Kérünk Uram, öntsd lelkünkbe a te szent malasztodat,
Hogy akik az angyali üzenet által
Szent Fiadnak, a Jézus Krisztusnak
Megtetesülését megismertük,
Az ő kinszenvedése és keresztje által,
A föltámadásnak dicsőségébe vitessünk.

Ugyanazon a mi Urunk
Jézus Krisztus által, Amen.
Dicsőség az Atyának és Fiúnak
És Szentlélek Istennek
Miképpen kezdetben vala most és mindenkoron
És mindörökkön örökké Amen.

A Gyertyaszetelőre ajánlott éneke a Nép-Énektár-belihez képest rövidített változatként jelentkezik itt/L. körmeneti énekként, 9 str./
Ki negyven nap előtt üdvösségünkre
Lejöttél az égből bűnös földünkre,
Szállj be lelkünk hajlékába,
Óh világ világossága!... stb. 4 versszakkal.

A Hamvazó szerdára ajánlott éneket 2 verssel közli, míg a Nép-Énektár 127. oldalán 9 strófával van meg.
Mi gyarló emberek, kiké földön élünk,
Sok nyomorúságot és fájdalmat érzünk,
E világnak tengerén evezünk,
Emlékezzünk, porból lettünk,
És hogy ismét porrá kell majd lennünk.

A virágvasárnapi/felajánlásra való/ ének érdekessége az, hogy Tordai itt csak két verset közöl, de hozzátold egy egészen más strófászerkezetű és több szótagszámú két-két soros strófás éneket is Megváltó királyunk elébe menjünk.... kezdetű 2 strófás ének után ez következik:

Izraelnek szent királya, Dávidnak magzatja vagy,
Ime most az Ur nevében jössz, dicsőséged mi nagy.

Tégedet dicsér egekben a számtalan sereg,
S itt teremtményiddel áldnak a halandó emberek.

A zsidó nép pálmafákkal ment elődbe egykoron,
Mi hozzád imádvá jöttünk s hódolunk szivhangokon.

Ők téged, mint szenvedésre készült, dicsértének,
Itt téged, mint győzedelmest áldanak most mindenek.

Tőled űk, tetszést nyerének, magasztalván tégedet,
Óh jó, óh kegyes király, add nekünk tetszésedet.

-E kevesek által ismert ének gondot okozott minden jószán-
kékű ajánlás ellenére is; szövege ^{a 2. inv. ének} ~~számtalan-megszámlálható~~ második strófával kezdődik.

Ez után hozzátoldotta a kántor-tanító az alábbi éneket:
Hozsánna, üdv néked ég és föld királya kezdetű virágvasár-
napi éneket. Bár az előbbi szintén megtalálható pl. az Orgona
Hangok gyűjteményében/585.p./.

A Jézus szenvedéséről kezdetű ének a Stampay által szer-
kesztett gyűjtemény 202. oldalán is megvan, de itt bővített
strófákkal:

Jézus szenvedéséről bűnösök emlékezzünk,
Fájdalmas szent anyjával halálán keseregjünk
Szánakozva és zokogva, fohászkodva
Szent keresztutra menjünk.

Halálta íteltetik érted az élet ura,
Hogy számtalan bűnösért te ne essél pokolra,
Eger Ura magát kinra, rút halálra
Adja a keresztfára.

Sebes gyenge vállára nehéz keresztfát veszi
Örvendj, hogy bűn terhétől lelkedet megmentheti,
Ah, anyhítsed, könnyebítsed, ne terheljed
Bűnnel Jézus keresztjét.

Sok kínzás miatt teste erőtől megfosztattik,
A nehéz kereszt alatt arccal a földre esik,
Jaj, nem szánják, sőt kacagják, lábbal rúgják,
Mint barmot, úgy rángatják.

Jézus szive gyötrelme nagyobb, hogy anyját látja,
Máriának hegyes tőr a szívét átáljárja,
Hogy szent fiát, szelid bárányt taszigálják,
Ütik, verik, hurcolják.

A Magypéntekre c. ének több változata közül -s egyben az egész füzet legértékesebb anyagát - az alábbi változatban teszi közzé Tordai:

Én nemzetem, zsidó népem, te elűlened m^{it} vétettem,
Hogy tőled halált szenvedtem, felel^őj meg immár énnekem.

Én tégedet Egyiptomból kiho^ztalak, nagy rabságból,
Te nekem kedves hazámból kive^zttél s a szent városból.

Egyiptomból kimentemben nyilást tettem a tengerben,
Te mellemet megnyitottad, lándzsáddal vérem ontottad.

A pusz^tában itattalak és mannával tápláltalak,
Engem epével itattál, mérges ecettel kínáltál.

Veled szép fényes oszlopban jártam, és hűvös homályban,
Te is én előttem jártál, de megkötözve hordoztál.

Ellenségedet megvertem, Fáraó népét elűztem,
Te engem ostorral vertél és talpig vérbe kevertél.

Kánán urát megfosztottam, orsz^zágát kezedbe adtam,
Te pedig náddal tiszteltél, Heródeessel megvetettél.

/Szövegeinek bővült, eredeteli^z változatát a Kájoni-kódex alapján közzétette Domokos Pál Péti^rer...édes hazámnak akartam szolgálni...404.p./200.sz., és 187. sz. dallam szerint/, továbbá: Stampay szerk. rövidebb változatban/111.p./; az Égi Manna, Zádori szerk. 243.p., szintén bővebb strófákkal az Egyet^{es} Énektár 446. oldalán, némileg átírt szövegrészekkel./.

A Jertek keresztény népek kezdetű énekajánlás a régi énekes-
könyvekben több helyen "betol^zdott" szövegekkel szintén megvan:
Egyet^{es} Énektár/447.p./, a Népénektárban/151.p./ stb.

Jertek keresztény népek Kris^ztus temetésére,
Mindnyájan hivattatunk annak tiszteletére,
Könnyes szemmel és lélekkel, buzgó szívvel
Előtte essünk térdre.

Nézzük meg dicsőséges koporsóját Jézusnak,
Itt vagy, elhigyjétek szent teste a krisztusnak,
Tehát sirva és zokogva, óhajtozva
Imádjuk koporsóban.

Vecsenyének idején, hogy kereszt^ről levették
Szent testét Máriának ölébe he^llyeztették,
Mint itatta, csókolgatta, ápolgatta,
Könnyeivel áztatta.

Minémü fájdalma volt Máriának, ki tud^{ja}
És szivbéli nagy kínját, jaj, ki magyarázhatja,
Hét hegyes tőr az ő szívét át^zljárta,
Ugy az ő nemes lelkét.

A Husvétra címmel ajánlott ének itt lo. verssel szerepel. Szegényesebb változatai megtalálhatók, pl. a Lengyel B. szerkesztette Ének és Imakönyv 97. oldalán, továbbá az Egyetemes Énektár 454. oldalán. Több énekekskönyvben strófabetoldásokat, "kölcsonzított" szakaszokat találunk.

Örülj, örvendezz szent Szüz Alle-alleluja
 Mennyországi fényes tűz " "
 Kit méhedbe hordoztál " "
 Erősebb volt a halálnál " "
 Kijött a koporsóból " "
 És megmente a haláltól " "
 Feltámadása által " "
 Minket Jézus magasztal " "
 Halálának érdeme " "
 Lón népének öböne " "
 Jézus feltámadása " "
 Lón vétünknek romlása " "
 Áldott légy Krisztus virág " "
 Öröme vivő zöld ág " "
 Vigan énekeljete " "
 Nagyok és minden rendek " "
 Szent Szüz teljes örömmel " "
 Tartsd meg földünk békével " "
 Dicsértessél szent Isten " "ú
 Fiu ,Szentlélek Isten Alle-alleluja.

Következő Husvétra való ének a Szent vagy Uram-bélihez viszonyítva is "átírásos" köntösben jelenik meg/90.sz ének/, de a többi énektárakban is megvan, pl. Egyetemes Énektár/456.p./.

Itt is megfigyelhetjük a már többször jelzetteket, hogy ezek a szövegek egymáshoz viszonyítva is változatként szerepelnek a különféle kiadványokban.

Örvendetes napunk támadt,
 Mert a Krisztus feltámadott,
 Örvendjünk, vigadjunk,
 Vigan mi ma mondjuk: Alle-alleluja.

Szent asszonyok koporsóhoz
 Visznek kenetet Krisztushoz,
 Hová mint jutottak,
 Sirt nyitva találtak... stb.

Fényes angyalt ők látának,
 Vig szózatot is hallának,

Nézzétek a sirt itt,
Feltámadt, nincsen itt...

Féltelmes asszonyemberek
Galileába menjétek,
Ott fogjátok lelni
És vele beszélni...

E husvét-i vig örömben,
Istent dicsérjük lelkünkben,
Örvéndve mi mondván
És vigan kiáltván... stb.

Hogy a Jézust feltalálták,
Hogy kegyes szavát hallották:
Békesség én vagyok,
Im, élek, látjátok, Alle-alleluja .

A Buzaszentelésre való ének bő és szép változatát tette
közzé Tordai a^lanti énekével. Ez az ősi határjáró és po-
g^ány korig visszamutató "határkerülő" szokás a keresztény
szakralizmusban szelid ritussá formálódott, és számtalan
színes népszokás, liturgikus és paraliturgikus esemény fű-
ződik hozzá. /Kár, hogy hamarosan megszűnik!/
Az itt közölt szöveget a bezzencei Semofcsánné dallamával
mutatjuk be:

Hallgasd meg, hallgasd meg,
Hallgasd meg Uram könyörgésünket,
Engedj minékünk szép csendes esőket/szép tiszta időket/
Mennybéli Atya Isten irgalmazz minékünk!

Irgalmazz, irgalmazz,
Irgalmazz Uram a te népednek,
Kit teremtettél a te szent képűpedre,
Ne haragudjál mireánk örökké.

Hallgasd meg... stb.
Engedj minékünk alkalmas időke^lt,
Mégváltó Fiu Isten, irgalmazz mⁱinékünk, ... stb.

Hallgasd meg... stb.
Engedj minékünk csendes békességet,
Szentlélek Ur Isten irgalmazz minékünk,
Irgalmaz... stb.
Kit megszenteltél te szent mal^lisztoddal... stb.

Hallgasd meg... stb.
Engeddj minékünk bününk bocsánatját,
Szenháromság, egy Isten irgal^lmazz minékünk... stb.

A Szent keresztről szóló ének itt néhány verszakkal bővebben
jelentkezik, mint pl. a Nép-Énektárban/264.p./

Zengjen szívünk méltó hálát
Áldva Krisztus keresztfáját,
Zengjen a hív szeretet
Győzedelmi éneket.

Refr .Tebenned van bizodalunk,
Te vagy erőnk és oltalmunk,
Szent kereszt ,szent kereszt,
Óh, egyetlen reményünk,
Szent kereszt légy vezérünk.

Ez a dicső szép vezérjel,
Legbiztosabban vezéfel
Életünk ösvényein,
S minden veszedelmeim..stb.

Ez a legerősebb bástya
Lelkünk biztosítására,
Minden megtámadástól, ~~És~~ világi romlástól...stb.

Ósatyánk, ki hivatelen lett,
Fa által veszté el mennyet,
De Jézus szent keresztje
Ismét visszaszerezte.. stb.

Mózse rézkigyót állított,
S ez mindenkit meggyógyított,
Ki bizván rá fölnézett,

~~Több~~ fájdalmat nem érzett.. stb./többek közt ez is bővületként ^{jelentkezik,}

És erődöt jelképezve
Óh, Jézusom szent keresztje,
Mely meggyógyit és megtart
Kit a bünkigyó megmart.. stb.

A gonosz lélek hatalma
Már az embert nem zaklatja,
Mert vele szmbeszálla
Jézus szent keresztfája... stb.

Krisztus Jézus keresztfája
Az irgalom főcsodája,
Mert azon Isten fia
Lett váltságunknak dija... stb.

A keresztfá szent oltárán
Vérzett az ártatlan bárány,

Aki áldozat leve/Hogy a vétket elvegye.. stb.

Minden malszt bő forrása
A Krisztus vére hullása
A kegyelem tengere
Mely mindent megszentele... stb.

Ki bármi fájdalmat érez,
Menjen Jézus keresztjéhez,
Ez minden seb gyógyszere,
És betegek ereje.. stb.

A kereszten ragyogtatta
Fényét az igazság napja,
Melynek a nap fényhelyét
Elborulva engedett... stb.

Azért járulunk hozzája
Mert minden áldás bő árja,~~✕~~
Onnan ömlik szüntelen
Segítve az emberen,.. stb.

Óh, segíts meg minden ügyben
Testi, lelki szükségünkben,
Őrizz minden veszélyben
S a büntől legfőképpen... stb.

S ha jó halálunk órája,
Uram Jézus keresztfája
Engedj jó harcot vivnunk,
Hogy az ég legyen díjünk.. stb.

Az Urnapra ajánlott éneknek más kontaminációs változata is élt
a népi gyakorlatban.

Ily nagy ~~szerelem~~^{ieles}phoz öröm adattatik,
És szivindulatból zengés hallattatik,
Régiek elmúlnak, újak felvidulnak,
Mint szivek s beszédek, kézi művek.

Szent vagy URam szent vagy,
Szentek fölött szent vagy,
Jézus ember és Isten
Ez Oltáriszentségben.
Ujra élesztetik az Ur vacsorája,
Melyben bárány Krisztus tétetik oltárra,
Ezt eszik emberek, törvényes személyek,
Régi szent atyák is ezzel éltek,

Térdet, fejet hajtunk,
Néked áldást mondunk,
Mert hiszem, hogy valóban/Vagy e Szakramentomban.

Angyali e~~de~~del lett lelkünk étele,
S e mennyei kenyér éltünk~~nek~~ jó vége,
Óh, titkos nagy szentség, kenyérben Istenség,
Veled él úr, szolga s~~a~~ szegénység.

Tebbened reménylek,
Szivemből szeretlek,
Készebb vagyok meghalni,
Mint ellened véteni.

Teljes Szentháromság második személye,
Minket meglátogass lelkünk reménysége,
Engedd ösvényedet és szent törvényedet
Követnünk s felmennünk a~~z~~ egekbe.

Méltatlan szivembe,
Szállj be én lelkembe,
Holtig szolgálataodra
Kötelezem magamat.

Ennek az éneknek a szövegszerkezetét érdemes összevetni a Szent
vagy Urambéli, illetve a régi/1855, és 1798/énekekkel. A követ-
kező ajánlott ének Szent Péter és Pál napjára; az Egyetemes
Énektár/565.p/"adaptációja"; lásd még az Orgonahangokban/904.p./.

Dicsőséges oszlopjai egek erősségének
És szentséges nagy napjai Isten bölcsességének,
Szent Péter, szent Pál apostol, kikben örök életnek
Fundamentuma Krisztustól tétetett a szent hitnek.

Mennyei Jeruzsálemnek szent Péter a kulcsárja,
És a Krisztus hiveinek legelső főpásztora.
Ez az igaz erős kőszál, melyen a Krisztus tárháza
Mint egy drága épület áll ő anyaszentegyháza.

Az Isten fia székében főpappá szenteltetett,
Ülvén kegylem helyében helytartóvá tétetett,
A bűnök feloldására hatalma engedtetett,
Ugy azok megtartására szentsége vezettetett.
Szent Pál nemzetek doktora, mint egy nap az egeken,
Az igaz hitnek javára tündöklött sok helyeken,
Az Istennek szent törvényét, amint mennyből tanulta,
Mint igazság mély törvényét írásiba foglalta.

Fővel aláfeszítettetett Szent Péter keresztfán,
Szent Pálnak feje vétetett utolsó órájára,
Akik Néroró császár által itéltetett a halálra,
Az ő szent érdemük által álljunk az Ur jobbára.

Tordai füzetének következő énekének címe Októberi ájtatosság.
Szép rózsafüzéres-ének változata az Orgonahagok 774. oldalán
6 versszakal található. E népijes variánsra is érdeemes oda-
figyelni:

Szent olvasót elvégeztük,
Mária tégedet kérünk,
Vedd kegyesen hiveidnek
Bugóságát népeidnek.

Midőn rózsafüzért mondunk,
Rózsákból koszorút fonunk,
Ezzel téged, oh, Mária
Tisztelünk Jézus szent anyja.
Legszebb rózsa vagy Mária,
Tisztaságnak lilioma,
Mint rózsa nyiljál szivünkben,
És Jézussal légy elménkben.

Rózsafüzér királynéja
Magyar hazánk patronája,
Légy betegek orvoslója,
Szomorgók vigasztalója,
Tekints árva magyarokra
Reád bizott országunkra,
Mindnyájunkat, hiveidet,
Oltalmazd tisztelőidet.
Téríts az eretnekeket,
Világosítsd meg szivüket,
Add, az egy hitet ismerjék,
Szent nevedet is hirdessék.

Végre mégis oh, Mária,
Arra kérünk Isten anyja,
Holtunk után üdvösséget
Nyerd nekünk örök életet.

Ennek az éneknek is szebb ~~anal~~^{anal} változatait találtuk meg
ponyvanyomtatványokon, hasonlóan az alant közölt népénekhez,
amit Tordai Mária ének címen ajánl/Számtalan rökönváltozatát
lásd Mária-búcsús-énekek fejezetünknel/.

Óh, Mária, halld meg esdeklésem,
Ne bocsáss el vigasz nélkül engem,
Mert ha megvetsz, ki segít majd rajtam,
Ki lesz az én örömöm s oltalmam.

Óh, Mária, Szantlélek arája,
Jóságodat ég és föld csodálja,
Szánj meg engem, ha bubánat győltör,
Szememből a fájdalomkönyv kitör.

Óh, Mária, ha az Ur irgalma
Bűnöm miatt tőlem elfordulna,
Te meg ne vess, sőt jőjj segítségül,
Elveszünk az Ur irgalma nélkül.

Óh, Mária, ha munkám kifáraszt,
Ha az élet gondokkal eláraszt,
Végre, ha a szememet bezárom,
Állj mellettem, te légy az én várom.

Mária ének

Hozzad sir fel Anyánk, hozzád ejsdeklünk,
Ne vess meg bennünket, Anyánk aírra kérünk,
Fölnézünk trónodra, Egek királynéja,

Hallgasd kérésünket, Irgalmasság anyja.

Ha lettél védanyánk, Ha lettél szószólónk,
Ur Jézus Krisztusnál kegyelmes pártfogónk,
Védj meg palástoddal, Végy fel szárnyad alá,
Hogy szent szerelmedre lehessünk méltókká.
Tekintsed az árvát, szemléld a özvegyet,
Beteg ágya fölött tárd ki kezidét,
Vigasztalád az árvát és a bús özvegyet,
Mutasd a betegnek gyógyító Szívedet!

Ének Jézus szent szívéhez.

Jertek ide Ur Jézusnak szent szíve imádói,
Kik szent szíve ünnepére összejöttünk imádni,
Jézus isteni szent Szíve, fáradt lelkünk nyugvóhelye,
Én szívemet neked adom, óh, szerelmes Jézusom.

Nézzetek csak az oltárra, milyen szépen tündöklök,
Mikor kedves gyermekei tiszta szívből köszöntik... stb.

Elfogad ő nagy örömmel szegényt úgy, mint gazdagot,
Özvegy, árvát, bánatosat és a siró magzatot... stb.

Ne sirjatok, így vigasztal az a drága Jézuska,
Én tudom, hogy szíveteket nagy fájdalom borítja... stb.

Édes Jézus óh, hallgasd meg a mi buzgó kérésünk,
Akik a földi életben sokat sirunk, szenvedünk... stb.

Mert te lettél édes Jézus Szűz Mária magzatja,
Bűnösök nagy reménye, megtérők segítsége... stb.

Óh, te gyönyörű szép rózsza, Szűz Mária magzatja,

Хвiнiнiиiккxнагуxкxкxиiнyяiиiиe

E siralomnak völgyében minket el ne hagyj soha.. stb.

Csókoljuk meg a Jézusnak drága áldott kezét,
Azzal írja fel szívébe mindnyájunknak a nevét... st.

Közelebb..

Közelebb, közelebb Uram hozzád,
Boldogan ölelem kereszted át.

Édes lesz az nekem,
Óh, emeld a szívem.

Mind közelebb hozzád én Istenem.
Ha vándorutamon a nap leszáll,
Nyugtót fáradt fejem nálad talál,
Álmomban rebegem:

Oh, emeld a szívem
Mind közelebb hozzád én Isteneim.
Lépcsővel álmodom, hozzád vezet,
Kegyelmed felsegit itt engemet.
Angyali szózat hív,
Repes feléd a szív,
Mind közelebb hozzád én Isteneim.

Mindenszentek napjára való énekajánlatát Tordainak feltehetően
a Lengyel Béla szerkesztette Ének és Imakönyv alapján szer-
kesztette, illetve kurtitotta meg.

Óh, nagy Isten, kit imádvá
Áld a mennyei sereg,
Kinek méltó dicséretet
Tiszte lelkek zengenek.
Most a Mindenszentek által
Kiket együtt tisztelünk.
Száll dicső színed elébe
Szívől jött dicséretünk.

Téged kérünk először
Bölcsőség és Szűzanya,
és tisztelet óh, tiszta lelkek,
Angyalok kilenc kara.
Kérjétek a tisztaságnak
És szentségnek Istenét,
Hogy megtartsa tisztaságban
Szívünk minden érzetét.

Óh dicső szent pátriárkák
Próféták, Apostolok,
Kiknek érdeme az égben
Oly dicső fényel ragyog,
Kérjetez nekünk malsztot,
Hogy az égi fény a hit
Áldja, szentelje s vezesse
Éltünk minden lépteit.

Fényes mártirkoszoruval
Ékes vértanúsereg,
S szent Hitvallók, kik hitünkért
Oly sokat küzdöttez,
Nyertez nekünk kegyelmet,
Hogy oly állandók legyünk.
Hit, remény és szeretetben
Mint ti, kiket tisztelünk.

Mindnyájan dicsőült Szentek,
Kiket örök szeretet
Kapcsol hozzánk, kik e földön
Élünk vándoréletet,
Óh, segítsen oda jutni,
Kegyes könyörgésetek,
Hol ti az Istent imádva
Végnélkül örvendetek.

Miseének címmel látta el Tordai énekét, amely a régi énekes-
könyvekben is megvan, pl. a már említett Ének és Imakönyvben/10./.
Itt azonban eltérő szövegbetoldásokat találunk, sőt az egyes vers-
szakok teljes átírásával van dolgunk; a strófáknak csupán az alap-
gondolata, tartalmi hasonlósága az, ami némileg sejteti, hogy azonos
énektípusról van szó. Az átköltés nem vált hátrányára a szövegnek.
Ehhez hasonló "transzponálást", tudatos átköltés, vagy éppen folklo-
zicációs folyamatot egyéb műfajoknál is látni fogunk, s bővebben
szólunk majd e jelenségről.

Oh, irgalmas kegyes Isten,
Leborulva mi ma itten
Imádjuk fölségedet.
Hozzád buzgó szívvel térvén,
Bocsánatért esedezvén,
Áldjuk Istenségedet.

Dicsőség az egy Istennek,
Ki alkotója mindennek,
Dicsőség magasságban,
Békesség az embereknek,
Jóakarató hiveknek,
Földi zarándokságban.

Mi hiszünk az egy Isténben,
Akit három szent személyben
Vallunk Szentháromságnak,
Atya minden igéjével,
Mindenható erejével
Alkotta valóságnak.

Tessék mindenható Atyánk,
Ezen szeplőtelen ostyánk,
Melyet most feláldozunk.
Vedd kedvesen az élőkért
És megholtak lelkeiért,
A kikért imádkozunk.

Mondjuk immár, hogy szent, szent, szent,
Dicsérjük szivből az Istent,
Nekie meghódolván,
Mert lejön már im körünkbe,
Magát nyújtja szerelmünkbe
Hozzánk lebecsátkozván.

Miseének az oltáriszentségről nevezetű ének az utolsó előtti a berzencei énekkönyvben. Több régi énekkönyv alkalmazza, pl. az Ének és Imakönyv 28. oldalán csak 2 strófával, a Nép-Énektár 52. oldalán az istentiszteleti tagozódásnak megfelelően megosztásban van 5 versszakkal: Angyali énekre, Evangéliomra, Hiszekegyre, Felajánlásra, Szentent. Itt pedig folyamatos éneklésre ajánlja Tordai:

Itt a szent hely, itt imádlak oltári drága szentség,
Itt vagy jelen csodaképen, óh, isteni nagy Fölség,
Térdre omlok, leborulok, adj áldást reám,
Istenem, édesatyám.

Nagy dicsőség néked Atya, áldott Fiú s Szentlélek,
Hón dicsérlek, míg itt élek, míg tehozzád nem érek.
Óh, nagy szentség, nagy vendégség áldattassál,
Örökké imádtassál.

Hiszem, hogy itt e Szentségben van Jézus teste s vére,
E szent test lón s vér kegyes bér, váltságunknak nagy bére,

Óh, Jézusom, szent orvósom e hitemben
Boldogíts életemben.

Édes Atyám, jó Teremtőm, előtted az áldozat,
Buzgó szívvel, élő hittel, melyet szolgál bemutat,
Magas mennyből, szent székedből nézz le rája
Egek dicső királya.

Szent vagy Jézus, én Megváltóm! Ezt éneklem szívemből,
Szentnek vallak, magasztallak, míg ajakom meg nem hül;
Sőt, ha lelkem részt vesz mennyben, ott is zengem:
Szent vagy édes Istenem.

Utolsó ajánlott ének a Hálaének, mely Te Deum laudamus rövid
változata/1. strófája/. Teljes szövegét lásd Kájont-féle gyűjtemény-
ben Domokos P.P. gyűjtésében/326.sz./. Itt a berzencei Semofcsánné
dallamával közöljük; ami ugyan egyezik a Szent vagy Uram-béli dallammal.
Téged Isten dicsérünk,
Téged mindenek urának
Igaz hittel ismérünk,
S vallunk erős Atyának,
Kinek ég s föld áldozik,
Mint hogy től~~e~~ származik.

Hozzád minden angyalok,
Mennyeinek erős táborával, Kerubok szerafimok
Lelki szavuknak hangjával
Szüntelen kiáltanak,
Szent, szent, szent~~nek~~ mondanak.

/itt letérdelnek/
Azért óh, nagy királyunk,
Segítsd, kérünk szolgálodat,
Kik most térdre borulunk,
Magasztalván irgalmadat,
Melyek szerint élted
Értünk adád s véredet.

Ez az egyik legrégebbi ének már a 16.sz. óta több kódexben szerepel,
s népszerűségével együtt jár, hogy számtalan változatával él a mai
napig az egyházi és népi gyakorlatban, s feltehetően ennek köszön-
hető, hogy a különböző szöveg és ének variánsai népénekként for-
dulnak elő/Változó dallamfrázisaival kapcsolatban, lásd a Sz-D-R
utalásokat/226.p., F/1, ill. II.-F/1. jelöléssel a 103. oldalon/. Minden
eddigie adathoz viszonyítva a Tordai-féle rövidebb változat egyike
azoknak, mely a népi kontaminációs variálódás egyik érdekes példáját
mutatja.